

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปการวิจัย

ผู้ศึกษาวิจัยเมื่อต้องการที่จะทราบแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกดังกล่าว จึงพิจารณารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดผู้นำในบทพระราชนิพนธ์ โดยเน้นที่ตัวบทพระราชนิพนธ์เป็นหลัก ว่ามีแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์อย่างไร และแนวคิดดังกล่าวมีผลกระทบต่อสังคมโดยรวมอย่างไร เนื่องจากทุกสังคมล้วนแล้วแต่ต้องมีผู้นำทั้งสิ้น

จากประเด็นหลักของการศึกษาวิจัย แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร ซึ่งมีประเด็นสำคัญเกี่ยวกับผู้นำอยู่หลายประการ โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาโดยอาศัยการตีความ ซึ่งจากการศึกษาในบทที่ 4 พบว่า ในการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก สามารถสรุปการวิจัย แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำในบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้นำไว้มากมายสามารถแบ่งออกเป็นคุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่เด่นๆพิเศษ และคุณสมบัติของผู้นำโดยทั่วไป จากผลการวิจัยพบว่า พระมหาชนกทรงมีคุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ทรงมีมหาปุริสลักษณะ อยู่ด้วย คือ มีผิวกายสีทอง มีความสามารถในการศึกษาเล่าเรียนได้ถึง 18 สาขาวิชา มีสติปัญญามาก มีพลังกำลังมากทรงมีสมบัติคู่บารมี คือ นางแก้วคู่บารมี ซึ่งหมายถึง พระนางสิวลีเทวี ทรงมีคุณธรรมของผู้นำ และทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรม ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นคุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น อันเป็นความเพียบพร้อมของตัวผู้นำ อีกประการนั้นคุณสมบัติทั้งสิ้นของพระองค์ล้วนเป็นทรัพยากรทางอำนาจที่สำคัญในการก้าวขึ้นเป็นผู้นำทางการเมืองชั้นสูงสุด

สำหรับคุณสมบัติโดยทั่วไปของผู้นำในบทพระราชนิพนธ์นั้น เห็นได้ว่าพระมหาชนกทรงมีคุณสมบัติของผู้นำอยู่หลายอย่าง เช่น ทรงมีความเพียร มีความกล้าหาญ มีความเฉลียวฉลาด เป็นผู้ที่มีจิตใจมั่นคงและมีศรัทธาต่อการกระทำของตน ทรงมีความแข็งแกร่งทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทรงเป็นผู้ที่รักษาสัตย์อยู่เสมอ ทรงเป็นผู้ที่เฉลียวฉลาด และตอบแทนต่อผู้มีคุณเหล่านั้นซึ่งคุณสมบัติต่างๆ เหล่านี้ปรากฏให้เห็นในบทพระราชนิพนธ์ เป็นเรื่องสามัญที่ผู้นำทุกๆ ไปก็สามารถประพฤติ

ปฏิบัติได้ หากแต่เป็นคุณสมบัติที่มีอยู่ครบในองค์พระมหากษัตริย์ ทั้งก่อนจะเป็นผู้นำและในขณะเป็นผู้นำ

ความหมายของผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ ในบทพระราชนิพนธ์มีเนื้อความในตอนต่างๆ ที่สื่อความหมายของผู้นำโดยแบ่งความหมายของผู้นำออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ความหมายของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาและความหมายของผู้นำโดยทั่วไป ที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ ซึ่งสรุปได้ว่า ความหมายของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา และความหมายโดยทั่วไป ต่างก็หมายถึง ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งยอมรับเช่นกัน หากแต่ผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา จะกล่าวถึงการปฏิบัติตนของผู้นำในแง่ของความดีงามของผู้นำ คุณสมบัติที่จะทำให้เป็นผู้นำที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น ลักษณะของธรรมราชา ที่มีองค์ประกอบอยู่หลายประการ มีพรหมวิหารธรรม และทศพิธราชธรรมเป็นอาทิ ซึ่งล้วนแต่เป็นองค์ประกอบด้วยข้อธรรมในศาสนาทั้งสิ้น ในบทพระราชนิพนธ์ ได้สะท้อนถึงความเป็นผู้นำในรูปแบบดังกล่าว และเป็นมิติที่น่าพิจารณาเพราะเป็นการตอกย้ำให้เห็นภาพถึง ความสงบสุขอันเกิดจากการปกครองในรูปแบบดังกล่าว

ส่วนความหมายโดยทั่วไปเป็นการกล่าวถึงความสามารถเป็นส่วนใหญ่ ในบทพระราชนิพนธ์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำที่ ทั้งปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม ประกอบแต่ความดีงาม อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เพราะความสามารถของตัวละครที่เป็นผู้นำ ที่ได้สะท้อนออกมา นั้น ล้วนเป็นความสามารถที่มีประโยชน์ต่อการเป็นผู้นำทั้งสิ้น เช่น พระโพลชนกทรง เป็นผู้นำที่สามารถผูกใจมวลชน สามารถรวบรวมบุคคลให้ปฏิบัติตามคำสั่งจนสามารถบรรลุเป้าหมาย พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำที่มีข้อประพฤติปฏิบัติอันงดงาม เป็นแบบอย่างที่น่าปฏิบัติตาม เป็นผู้นำที่มีลักษณะเด่นหลายประการ โดยเฉพาะเป็นผู้นำที่เป็นผู้มีความเพียรพยายามอย่างสูง เมื่อได้ครองราชย์สมบัติก็ทรงเป็นผู้นำที่ ได้รับการยกย่องยอมรับจากเหล่าข้าราชการและประชาชน รวมทั้งคนเหล่านั้นยังปฏิบัติตาม ด้วยความเต็มใจทำให้พระองค์สามารถนำพาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองและสงบสุข

องค์ประกอบและบริบทของผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง ที่จะทำให้ทราบถึงทิศทางที่ผู้นำท่านนั้นๆ ดำเนินการอยู่หรือเป็นอยู่ในปัจจุบัน และทำให้ทราบถึงอนาคตอันใกล้ด้วย ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์นั้น ได้สะท้อนถึงเหตุปัจจัยด้านความเป็นผู้นำของตัวละครได้ค่อนข้างชัดเจน ซึ่งเป็นข้อเปรียบเทียบอันส่งผลมาถึงเหตุปัจจัย ต่อการเป็นผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบัน ซึ่งบริบทที่สำคัญของตัวละครในด้านที่จะส่งเสริมความเป็นผู้นำทางการเมืองของตัวละครให้ชัดเจนนั้น มีอยู่ด้วยกันหลายประการ เช่น

ด้านสติปัญญา ความสามารถในการศึกษาศาสตร์ในแขนงต่างๆ ที่ผู้นำควรจะเป็นผู้รอบรู้ ความสามารถในการแก้ไขปัญหาทั้งน้อยใหญ่ อันเป็นองค์ประกอบหลักของความเป็นผู้นำ

ด้านความมีสติรอบคอบซึ่งเป็นอุปการะต่อการเป็นผู้นำในทุกลำดับชั้น หรือแม้แต่คุณสมบัติของผู้นำ อันเป็นลักษณะของนามธรรมที่มีความละเอียดลึกซึ้ง เช่น การประพฤตินอยู่ในศีลธรรม ดำรงตนเป็นคนมีคุณธรรมในทุกขณะของการดำรงชีวิต มีจิตใจแน่วแน่มั่นคง อันจะส่งผลให้มีลักษณะเป็นผู้นำที่มีความมั่นคงต่อสิ่งที่กระทำ ไม่ย่อท้อต่อคำหมิ่นประมาทของผู้อื่น มีความเชื่อมั่นในความเพียร เห็นความสำคัญของความเพียรพยายาม และปฏิบัติตนตามความเชื่อมั่นนั้น ด้วยจิตใจที่เข้มแข็ง และมีความกตัญญูต่องานที่มีพระคุณ ซึ่งบริบทอันเป็นองค์ประกอบที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์เป็นผลสะท้อนให้ความเป็นผู้นำ ของตัวละคร โดยเฉพาะ พระมหาชนกมีความชัดเจนยิ่งขึ้น และ สื่อนี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบอันเป็นบริบทเหล่านี้ ที่ควรจะมีอยู่กับตัวผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบันในทุกลำดับชั้นด้วย

สำหรับความหมายของภาวะผู้นำในบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก แบ่งเป็นความหมายตามหลักพระพุทธศาสนาและความหมายโดยทั่วไป ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำไว้ โดยความหมายตามหลักพระพุทธศาสนาสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติของผู้นำที่ช่วยเสริมสร้างให้ ผู้นำได้รับความเลื่อมใสศรัทธาจากผู้ตามมากยิ่งขึ้น โดยเป็นคุณสมบัติที่เน้นไปที่ความดีงามของผู้นำ เช่น ความเพียร ความซื่อสัตย์ ความมีคุณธรรม มีศีลธรรม ความเป็นมิตร ฯลฯ และสามารถในการชักจูงให้คนทั้งหลายปฏิบัติตามโดยมีจุดหมายอยู่ที่ความดีงาม และสามารถนำพากลุ่มไปสู่ความสำเร็จ เพราะมีลักษณะของ ภาวะผู้นำที่สมบูรณ์

สำหรับความหมายของภาวะผู้นำโดยทั่วไปจากบทพระราชนิพนธ์สรุปได้ว่าภาวะผู้นำคือ กระบวนการที่บุคคลแสดงลักษณะ หรือคุณสมบัติส่วนตัวเมื่อได้มีการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเป็นความสามารถที่เกิดขึ้นระหว่างที่มีการทำงานร่วมกัน เช่น ความเป็นกันเอง ความมีอหยาศัยที่ดีของผู้นำ การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ฯลฯ ซึ่งตัวละครในพระมหาชนกได้แสดงออก ให้เห็นถึงภาวะผู้นำโดยทั่วไป ที่ผู้นำได้แสดงความสามารถให้ผู้ที่ตนปกครองได้เห็น ความมุ่งมั่นที่ผู้นำได้แสดงออก ศักยภาพที่ผู้นำได้นำออกมาใช้ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้เห็น ทำให้ได้รับความร่วมมืออย่างดี จากสมาชิกของกลุ่มและมีผลทำให้กิจกรรม ของกลุ่มดำเนินไปสู่เป้าหมายหรือผลสำเร็จ

ประเภทของผู้นำในบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล พระมหาชนกทรงเป็นผู้นำใน 2 ประเภท คือ ผู้นำแบบยอมรับด้วยบารมี และยอมรับด้วยธรรมเนียมประเพณี เหตุที่กล่าวได้ว่าพระมหาชนกเป็นผู้นำแบบยอมรับด้วยบารมี เนื่องจาก พระมหาชนกทรงมีคุณสมบัติพิเศษ ซึ่งมีความแตกต่างจากคนธรรมดา เป็นความสามารถที่เหนือมนุษย์ ทรงมีคุณสมบัติที่มนุษย์ธรรมดาทั่วไปไม่มี เช่น การที่พระองค์ทรงว่ายน้ำได้ถึง 7 วัน 7 คืน ทรงมีร่างกายที่แข็งแรง มีสติปัญญาเป็นเลิศ หรือการที่พระองค์ทรงมีคุณสมบัติที่ทำให้เกิดบารมีรวมอยู่ด้วย เช่น ทรงเป็นเรือพระวงศ์ ทรงมีองค์ประกอบที่เป็นรูปแบบของสัญลักษณ์เชิงบารมี คือ ทรงมีลักษณะ

ของปฐิธลัษณะ คือ มีผิวกายสีทอง รวมทั้งทรงมีลักษณะที่แสดงถึงความเป็นพระพุทธเจ้า ทรงเป็นผู้ที่อยู่เหนือมนุษย์ทั่วไปซึ่งบารมีของพระองค์ทรงแสดงอานุภาพให้เห็นอยู่เสมอ

และสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นผู้นำในเชิงบารมีของผู้นำยุคปัจจุบัน ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้และใช้ลักษณะดังกล่าวขับเคลื่อนให้เกิดประโยชน์ต่อการเป็นผู้นำในยุคปัจจุบัน ซึ่งลักษณะของบารมีนั้น เทียบได้กับความพิเศษของคนๆหนึ่งในฐานะผู้นำ ความพิเศษที่สามารถแสดงออกให้ผู้ได้บังคับบัญชาได้เห็น ซึ่งก็เป็นจุดสนใจประการหนึ่ง ตามสามัญธรรมดาของมนุษย์ เนื่องจากความสนใจของมนุษย์เรานั้น เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาไปสู่ความศรัทธา เกิดความเคารพนับถือและ ขอมปฏิบัติตามในเวลาต่อมา ดังนั้น ความสามารถพิเศษ หรือ ความพิเศษในเชิงบุญบารมีนั้น ย่อมสามารถกระตุ้นความสนใจของมนุษย์ให้เกิดความสนใจได้ และผลที่ตามมาก็คือสิ่งที่ผู้นำได้นำเสนอต่อเขาเหล่านั้น และเขาเหล่านั้นก็ได้ประพฤติปฏิบัติตามจนเกิดผลเป็นรูปธรรม ความพิเศษหรือลักษณะเด่นเฉพาะจึงมีคุณประโยชน์ ต่อผู้นำโดยลักษณะอย่างนี้

ในส่วนของการยอมรับด้วยธรรมเนียมประเพณีนั้น เป็นการสะท้อนถึงสิทธิที่พึงมีพึงได้ของลักษณะการสืบทอด ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ได้กล่าวถึงการเป็นผู้นำที่ยอมรับด้วยธรรมเนียมประเพณี ประการแรก คือ ผู้ชนะย่อมได้เป็นผู้นำ ดังที่พระโปลชนกได้สร้างความชอบธรรมด้วยวิธีการรบ อันเป็นธรรมเนียมที่มีมาในอดีต โดยนัยประการดังกล่าว ได้สะท้อนถึงผู้นำทางการเมืองยุคปัจจุบันที่ผู้นำพรรคการเมือง ซึ่งชนะการเลือกตั้ง ก็มีความชอบธรรมที่จะจัดตั้งรัฐบาล และผู้นำพรรคจะเป็นนายกรัฐมนตรี ประการที่สอง พระมหาชนกทรงเป็นผู้นำที่สังคมอัญเชิญขึ้นเป็นผู้นำโดยเหตุผลที่สังคมนั้นเป็นผู้กำหนด หรือภายใต้เงื่อนไขที่สังคมนั้นเป็นผู้กำหนด แม้ว่ากรณีของพระมหาชนกจะมีความชอบธรรมในการเป็นผู้นำ (กษัตริย์) อยู่แต่เดิมก็ตาม แต่พระองค์มาเป็นผู้นำจากเงื่อนไขในประการดังกล่าว ซึ่งนัยประการดังกล่าวนี้ ก็ส่งผลสะท้อนถึงผู้นำในยุคปัจจุบันด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ในบางโอกาสที่เกิดสุญญากาศทางการเมืองขึ้น หรือมีการปฏิวัติรัฐประหารเกิดขึ้น แล้วเชื้อเชิญผู้ที่มีความเหมาะสมขึ้นมาเป็นผู้นำชั่วคราว ก็มีปรากฏในทางการเมืองยุคปัจจุบันด้วยเช่นกัน หากแต่ความเป็นผู้นำนั้น ไม่ว่าจะเป็ระยะเวลาเท่าใดก็ตาม ก็ยังคงต้องปฏิบัติและแสดงออก ในบทบาทของผู้นำอย่างเต็มความสามารถเหมือนกันทั้งสิ้น

อีกลักษณะหนึ่งที่สะท้อนออกถึง ธรรมเนียมประเพณีในการปกครองมาในทุกยุคสมัย กล่าวคือในการปกครองในปัจจุบันแม้จะปรากฏอยู่ว่า เป็นรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยก็ตาม ก็มีลักษณะเป็นการสืบทอดอำนาจของผู้นำเช่นเดียวกัน เช่น การสืบทอดอำนาจของผู้นำพรรคการเมือง ที่ปรากฏว่าแม้จะเป็นการเลือกตั้งโดยสมาชิกพรรคก็ตาม แต่ลักษณะของธรรมเนียมที่ปรากฏก็ไม่อาจปฏิเสธได้เช่นเดียวกัน ดังนั้นผู้นำในทางการเมืองจึงมีธรรมเนียม

ปฏิบัติเกี่ยวกับ การสืบทอดอำนาจของคน เช่นเดียวกับการสืบทอดอำนาจทางการเมือง ในระบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ด้วยเหมือนกัน

ลักษณะผู้นำในบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก ตรงกับลักษณะของผู้นำตามหลัก พระพุทธศาสนา คือ ลักษณะธรรมราชา และ เทวราชา ซึ่ง พระมหาชนกทรงมีลักษณะการปกครอง แบบธรรมราชา คือ พระองค์ทรงยึดมั่นในธรรมเห็น ได้ จากพระองค์ทรงครองราชย์โดยธรรมและ ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรม ทรงบำรุงพระปัจเจกพุทธเจ้า ทรงปกครองบ้านเมืองให้สงบสุข และนำ ความเจริญรุ่งเรืองมาสู่บ้านเมือง ในบทพระราชนิพนธ์ตลอดเรื่องแสดงให้เห็น ถึงธรรมของ พระมหาชนกอยู่เสมอเห็นได้จากเนื้อความในตอนต่างๆ ซึ่งทำให้เห็นว่าพระองค์เป็นผู้ที่รักษาศีลอยู่ เสมอ ทรงปฏิบัติต่อมหาชนของพระองค์ด้วยพระเมตตา ซึ่งนัยประการดังกล่าว ก็สามารถนำมา ประยุกต์ใช้ กับผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบัน ได้ทั้งหมดทุกประการ อันจะยังผลให้การบริหารการ ปกครองเป็นไป โดยภาวะที่ราบเรียบ ประชาชนมีความสุข สมความมุ่งหมายหรือเป้าหมายของการ ปกครอง และในขณะเดียวกันผู้นำก็จะได้รับการยกย่องเชิดชูสรรเสริญ

และลักษณะเทวราชาที่ปรากฏกับพระมหาชนกนั้น เห็นได้จากการที่พระ มหาชนกทรงเป็นกษัตริย์ที่ปกครองบ้านเมืองให้มีความมั่นคงและเป็นปึกแผ่น โดยที่ไม่มีเมืองใด เข้ามารุกรานหรือเป็นศัตรูกับมิติลานคร แสดงให้เห็นถึงพระบรมเดชานุภาพของพระมหาชนก ทำ ให้บ้านเมืองสงบสุขปราศจากการทำศึกสงคราม พระมหาชนกทรงเป็นกษัตริย์ที่มีพระปรีชา สามารถในหลาย ๆ ด้าน เช่นในเรื่องของสติปัญญาความเฉลียวฉลาด ความแข็งแรง ทรงเป็นกษัตริย์ ที่มีความกล้าหาญ พระมหาชนกทรงเป็นเพียงแค่คนธรรมดาที่ได้รับการยกย่อง ให้เป็นสมมติเทพ เนื่องจากทรงปฏิบัติตนเป็นคนดี เมื่อเป็นกษัตริย์ก็ทรงสามารถ ที่จะแสดงพระบรมเดชานุภาพให้ ผู้อื่นเห็นได้ รวมถึงดำรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม ด้วยเหตุนี้เองกล่าวได้ว่า เทวราชา อาจเป็นเพียงแค่ คนธรรมดาที่ได้รับการยกย่องให้เป็นสมมติเทพ เนื่องจากการปฏิบัติตนเป็นคนดี ซึ่งถ้าจะ เปรียบเทียบ นัยรูปแบบการบริหารการปกครองทางการเมือง ระหว่าง พระบรมเดชานุภาพของ พระราชาอันเป็นสมมติเทพ กับอำนาจที่ทรงไว้ซึ่งความเป็นธรรมของผู้นำในยุคปัจจุบัน เป็น ลักษณะที่คล้ายคลึงกันแล้ว การประพฤติปฏิบัติตนของผู้นำ ที่ประกอบด้วยธรรม เช่น ได้อำนาจ การปกครองนั้นมาด้วยความชอบธรรม ปกครองภายใต้ระบอบอย่างเป็นธรรม มีความยุติธรรมใน การใช้อำนาจ ใช้อำนาจนั้นสร้างคุณแห่งอำนาจแก่ทุกฝ่าย สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สร้าง ความมีเสถียรภาพทางสังคมให้เกิดขึ้นได้ ก็น่าจะมีนัยที่คล้ายกับ การปกครองแบบเทวราชา ซึ่งต่าง แต่ว่าเป็นรูปแบบการปกครอง ที่เป็นตัวแทนของประชาชนๆ เป็นผู้เลือกขึ้นมาเท่านั้น

หน้าที่ของผู้นำในบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก ได้สะท้อนให้เห็นหน้าที่ของผู้นำ ในด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ หน้าที่ของผู้นำในการเป็นบุคคลตัวอย่าง ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ได้แสดง

ให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่ประกอบแต่ความดีงาม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นตัวอย่างที่ดีทั้งสิ้น เช่น บุคคลตัวอย่างในด้านความเพียร ด้านสติปัญญา ด้านการรักษาสัตย์เป็นต้น หน้าที่ในการป้องกันศัตรูภายนอก พระมหากษัตริย์ในฐานะกษัตริย์ปกครองมณฑลนคร ทรงปกครองบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองและสงบสุข ไม่มีผู้ใดกล้าเข้ามารุกรานมณฑลนครยอมแสดงให้เห็นถึงพระบรมเดชานุภาพของพระองค์ซึ่งอาจหมายรวมถึง ด้วยพระปรีชาสามารถในการปกครองจึงถือว่า พระองค์ได้ทำหน้าที่ในการป้องกันศัตรูภายนอกด้วยเช่นกัน นอกจากพระมหากษัตริย์แล้ว พระอริราชชนก พระบิดา ก็ทรงทำหน้าที่ในการป้องกันศัตรูภายนอกด้วย จากการที่พระองค์ทรงออกทำศึกกับพระโปลชนกจนสิ้นพระชนม์ แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงทำหน้าที่ในการป้องกันศัตรูแล้ว ถึงแม้ว่าพระองค์จะไม่สามารถป้องกันบ้านเมืองเอาไว้ได้ก็ตาม

ซึ่งก็ได้สะท้อนออกมาในรูปของหน้าที่ของผู้นำ ที่ต้องปฏิบัติในการเป็นผู้บริหาร เน้นที่การควบคุมความสัมพันธ์ของมวลสมาชิก การกำหนดวัตถุประสงค์ต่อเป้าหมายของการกระทำ เป็นต้น ในด้านการเป็นผู้ให้การศึกษา อันเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ซึ่งเป็นผลสะท้อนประการหนึ่ง ดังที่เห็นนโยบายของผู้สมัครรับเลือกตั้งเพื่อเป็นผู้นำรัฐบาล ในทุกยุคทุกสมัย ที่หาเสียงโดยการชี้ประเด็น การปฏิรูปการศึกษา การขยายโอกาสการศึกษาแก่ประชาชน การส่งเสริมด้านการศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบ ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้สมัครต่างยกขึ้นมาหาเสียง อันเป็นการสะท้อนให้เห็นได้ว่า การศึกษาเป็นเรื่องที่สำคัญ เป็นหน้าที่ประการหนึ่งที่ผู้นำต้องดำเนินการ ซึ่งพระมหากษัตริย์ก็ได้ทรงแสดงออกให้เห็นในด้านนี้ด้วย

สำหรับหน้าที่ของผู้นำอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ คือ หน้าที่ในการวางแผน ซึ่ง พระมหากษัตริย์ในฐานะกษัตริย์ปกครองมณฑลนครทรงทำหน้าที่ในการวางแผนในการบริหารปกครองบ้านเมืองเห็นได้จากการที่พระองค์จะทรงมีพระประสงค์สิ่งใด หรือมีพระราชดำริในเรื่องใดๆ นั้น พระองค์ก็ทรงมีการปรึกษาหารือกับเหล่าข้าราชบริพาร มิได้ทรงตัดสินใจด้วยพระองค์เดียว แต่ทรงวางแผนว่าควรจะต้องปรึกษาหารือและเตรียมการในเรื่องนั้นๆ ก่อน และการที่พระมหากษัตริย์ทรงปกครองบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสงบสุข ปราศจากการรุกรานจากนานาประเทศนั้นแสดงให้เห็นถึงการวางแผนในการปกครองบ้านเมืองที่ดีด้วย นอกจากพระมหากษัตริย์แล้ว พระโปลชนกก็ทรงทำหน้าที่ในการวางแผนเช่นกัน เห็นได้จากในฐานะที่พระองค์เป็นผู้นำของกลุ่มคน ทรงเตรียมการวางแผนที่จะรบทรงมีการวางแผนเตรียมการ ในการรบเป็นอย่างดีโดยมีการเรียกประชุมพลพรรค ทรงเตรียมกำลังพลไว้อย่างพร้อมเพียง ทรงเตรียมการในการใช้ยุทธโศปกรณ์ เตรียมพาหนะ เช่นช้าง เตรียมการที่จะตั้งค่ายพักแรม ทำให้เห็นได้ว่าพระองค์ทรงเป็นผู้นำที่มีการวางแผนเป็นอย่างดีจนทำให้พระองค์มีชัยชนะในการรบ

ซึ่งเห็นได้ว่าความสามารถอย่างหนึ่งที่ผู้นำได้แสดงออก คือ การวางแผนเพื่อกำหนดอนาคต และความเป็นจริงของสังคม ซึ่งผู้นำอย่างพระมหากษัตริย์ พระโปลงนาก็ดี ทรงมีความรอบคอบในการจัดการบริหารบ้านเมือง เช่น พระมหากษัตริย์เตรียมความพร้อมในการที่จะพระราชสมบัติขึ้น เตรียมความพร้อมในการบริหารบ้านเมือง หรือ พระโปลงนาก็ดีวางแผนในการเตรียมไพร่พลยึดเมืองมิดิลา เป็นต้น ซึ่งนั่นที่สะท้อนออกนั้น การวางแผนทำให้เห็นภาพ ในการวางแผนของนักการเมืองปัจจุบัน เช่น ผู้นำในระดับพรรคการเมือง มีการวางแผนเพื่อชิงมวลชนเข้าร่วมกับพรรค วางแผนเพื่อใช้กลยุทธ์ในการกระทำทุกวิถีทาง เพื่อให้ฝ่ายของตนได้มีอำนาจจัดตั้งรัฐบาล ซึ่งการจะประสบความสำเร็จ เหตุผลประการหนึ่งที่สำคัญนั้นก็ขึ้นอยู่กับวางแผนที่ดีของผู้นำ ในด้านการทำความเข้าใจสโลกัลลิตีกับสมาชิก ซึ่งเป็นคุณค่าประการหนึ่งซึ่งผู้นำแสดงออกภายใต้บทบาทหน้าที่ของผู้นำ เพราะเป็นการช่วยเหลือ เป็นการสร้างภูมิคุ้มกัน เป็นการวางรากฐานที่สำคัญของการดำเนินชีวิต เป็นลักษณะของการให้ความประกันมั่นคง ซึ่งผู้นำในทางการเมืองในปัจจุบันได้พยายามแสดงออก โดยการวางรากฐานและบริบท ให้ครอบคลุมต่อการดำเนินการด้านความมั่นคงปลอดภัยที่ดีเลิศ แก่ประชาชน ซึ่งสังเกตได้จากการหาเสียงของผู้นำผู้นำการเมือง ซึ่งเมื่อเขาได้เป็นรัฐบาลก็ได้พยายามกระทำให้เกิดขึ้นตามที่เขาได้นำเสนอไว้

วิสัยทัศน์ของผู้นำ จากบทพระราชนิพนธ์เห็นได้ว่า วิสัยทัศน์ของผู้นำในการมองและแก้ปัญหา จัดเป็นศักยภาพอย่างสูงของความเป็นผู้นำ ซึ่งตัวละครในบทพระราชนิพนธ์ ได้สะท้อนออกก็คือ วิสัยทัศน์ของพระ โปลงนาก และวิสัยทัศน์ของพระมหากษัตริย์ ซึ่งประเด็นหลักอยู่ที่การนำมาซึ่งความสุขของประชาชน อย่างเช่น พระมหากษัตริย์ก่อตั้งสถาบันการศึกษาให้กับประชาชนของพระองค์ ซึ่งมีมติของประเด็นนี้ ทรงจัดการแก้ไขปัญหา อันเป็นต้นตอของเหตุที่เกิดขึ้น วิสัยทัศน์ของผู้นำนั้น มีทั้งที่เป็นเรื่องเฉพาะ และเป็นวิสัยทัศน์ในการมองมิติรอบด้าน จากบทพระราชนิพนธ์ได้สะท้อนออกถึงวิสัยทัศน์ของผู้นำทางการเมืองในปัจจุบัน ซึ่งผู้นำในยุคปัจจุบันได้พยายามนำเสนอวิสัยทัศน์ของตนกับประชาชน ซึ่งวิสัยทัศน์เหล่านี้เป็นการบ่งบอกถึงภูมิรู้และความสามารถของผู้นำ ทำให้เป็นการง่ายต่อการที่ประชาชน จะเลือกผู้นำของตนภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

ซึ่งทุกประเด็นที่ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำนั้น แม้ว่าจะสามารถสะท้อนความเป็นจริงทางการเมืองในยุคปัจจุบันได้บางส่วนก็ตาม หากแต่บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ก็จัดเป็นเพียงวรรณกรรมทางการเมือง ซึ่งแม้จะเป็นเพียงวรรณกรรมก็จริงแล้ว แต่ก็สามารถสะท้อนคุณค่าทางความคิด และแนวทางที่บุคคลคาดหวังเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง ซึ่งคุณค่าทางความคิดความเชื่อที่ผู้รจนาต้องการสื่อออกมา ล้วนสะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่ตัวผู้เขียนได้สัมผัสกับสภาพความเป็นจริงที่ปรากฏ ดังนั้นวรรณกรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ จึงสะท้อนนัย

สะท้อนนัยออกมาทั้งสองด้าน คือ ในแง่ของค่าความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด และในแง่ของหลักการ วิชาการ กล่าวคือ ด้านความเชื่อความศรัทธา และความคาดหวังที่บุคคลมีต่อระบบการเมืองการปกครอง ที่ต้องการให้ทิศทางในการบริหารการปกครองเป็นไปในทิศทางที่ตนต้องการ หรือที่ตนจินตนาการตามความเชื่อความรู้สึกของตนไว้ หากแต่ในแง่ของเหตุผล ตรรกะ ความเป็นจริง หรือโดยหลักของทฤษฎีแล้ว มีความสัมพันธ์กันระหว่างความจริงกับความคิด ที่ต้องยึดถือหลักปฏิบัติ อันสอดคล้องกับเหตุผล และสภาพความเป็นจริงของบริบทนั้นๆ ซึ่งวรรณกรรมจัดเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ดังกล่าว

2. อภิปรายผล

เมื่อพิจารณาถึงกรอบแนวคิดในเรื่องความหมายของผู้นำ ที่นำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิจัยนั้นมียู่ด้วยกันหลากหลายความหมาย โดยในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้สะท้อนให้เห็นถึงความหมายของผู้นำใน 2 ลักษณะ คือ ความหมายของผู้นำในทางพระพุทธศาสนา และ ความหมายของผู้นำโดยทั่วไป ซึ่งความหมายในพระพุทธศาสนา จะเป็นการนิยามถึงความดีงามของผู้นำ แต่ ความหมายโดยทั่วไปเป็นการนิยามถึงความสามารถเป็นสำคัญ แต่ทั้งนี้สิ่งที่เหมือนกันในความหมายของผู้นำทั้งสองลักษณะก็คือ การนิยามถึงผู้นำว่าเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งยอมรับเช่นกัน ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ พระมหาชนกทรงเป็นผู้นำที่ประกอบแต่ความดีงาม อีกทั้งการที่พระองค์ก็ทรงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์ปกครองมิตินครก็เนื่องมาจากการที่พระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่หลากหลายเหมาะแก่การเป็นผู้นำ จนได้รับการยอมรับจากข้าราชการและประชาชน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้สะท้อนถึงความหมายของผู้นำด้วย

เมื่อพิจารณาแนวคิดในเรื่องความหมายของภาวะผู้นำ ในบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนกก็ได้แสดงออกให้เห็นถึงความหมายของภาวะผู้นำไว้ด้วย ไม่ว่าจะเป็น ความเพียร ความซื่อสัตย์ ความมีคุณธรรม มีศีลธรรม ความเป็นมิตร ความเป็นกันเอง ความมีอัธยาศัยที่ดีของผู้นำ การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความสามารถในการชักจูง ฯลฯ ซึ่งคุณสมบัติต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้พระองค์ได้รับความร่วมมืออย่างดีจากสมาชิก ภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับผู้นำเป็นอย่างยิ่ง เพราะภาวะผู้นำเป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำ ที่จะช่วยทำให้ผู้นำสามารถชักจูงให้คนทั้งหลายปฏิบัติตาม

ในด้านภาวะผู้นำทางการเมืองในปัจจุบันนั้น ภาวะที่ผู้นำได้แสดงออกสามารถที่จะชักจูงหรือนำพาให้ผู้ตาม หรือผู้อยู่ภายใต้การบังคับบัญชา หรือประชาชนทั่วไปปฏิบัติตาม เพราะหาก

ผู้นำซึ่งอุปมาเหมือน “หัวเรือ” หันเหไปในทิศทางใด โดยเฉพาะทิศทางดังกล่าว นั้น เป็นทิศทางที่ก่อเกิดการพัฒนาที่เจริญขึ้น ตามภาวะที่ผู้นำได้แสดงออก ซึ่งถ้าหากผู้ตามปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวได้ ความเจริญก็จะเกิดขึ้นกับสังคมนั้น ดังเช่นที่เห็นในการเมืองยุคปัจจุบัน ที่บางสมัยเมื่อบ้านเมืองประสบปัญหาทุกขภิกขภัย เมื่อได้ผู้นำเป็นคนมีศีลธรรม มัชยสถ์ นโยบายหรือแนวทางการระบอบการปฏิบัติ หรือบุคลิกลักษณะต่างๆ ที่แสดงออกจะเป็นสื่อให้ประชาชนได้เห็นและประพฤติปฏิบัติตาม ดังนั้นภาวะผู้นำที่พระมหากษัตริย์ได้แสดงออกให้ประชาชนของพระองค์ได้เห็น จึงเป็นแนวทางที่สามารถชักจูงให้เขาเหล่านั้น ประพฤติปฏิบัติตามได้อย่างเหมาะสมแก่กาลสมัย

ความซื่อสัตย์สุจริต เป็นอีกภาวะหนึ่งที่ผู้นำได้แสดงออก ซึ่งนับดังกล่าวในทางการเมืองยุคปัจจุบันนั้น หากผู้นำเป็นคนซื่อสัตย์สุจริตจริงดังที่ได้ให้ปฏิญาณไว้ตอนเข้ารับตำแหน่งผู้นำ เถานี้ก็เป็นการเพียงพอต่อภาวะของผู้นำที่เขาจะแสดงออกให้ประชาชนได้เห็น และเกิดการยอมรับ เนื่องจากว่าความซื่อสัตย์สุจริตเป็นคุณลักษณะที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้นำ เพราะหากว่าผู้นำขาดคุณธรรมหรือขาดภาวะผู้นำด้านนี้เสียแล้ว ประเทศชาติก็จะเกิดความเสียหาย เกิดภาวะลำบากหรือสร้างความทุกข์เจ็บปวดให้กับประชาชนในอนาคต ซึ่งก็มีให้เห็นในอดีตของการเมืองไทยที่ผู้นำปราศจากความซื่อสัตย์สุจริต จนทำให้เศรษฐกิจของชาติ ความมั่นคงของชาติ อำนาจอธิปไตยของชาติต้องสั่นคลอน ประชาชนประสบกับความยากลำบากซ้ำซ้อน ต้องมาฟื้นฟูประเทศชาติกันใหม่โดยใช้เวลาหลายปี อันเนื่องมาจากการกระทำของผู้นำที่ปราศจากความซื่อสัตย์สุจริตเพียงประการเดียว ดังนั้นภาวะผู้นำที่ต้องมีเป็นองค์ประกอบในประเด็นนี้ ทั้งต้องแสดงออกให้เห็น และปฏิบัติได้จริง จึงเป็นเรื่องที่ต้องตระหนักในการเมืองยุคทุกสมัย

ความสามารถของผู้นำในการแสดงออกถึงความเป็นมิตร เป็นภาวะของผู้นำอีกประการที่ผู้นำในยุคปัจจุบันควรนำมาเป็นแบบอย่าง เนื่องจากว่าความเป็นมิตรเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่ง ที่ผู้นำจะต้องแสดงออกด้วยความจริงใจ ซึ่งการที่จะฝึกฝนให้มีลักษณะดังกล่าวได้นั้น ผู้นำจำต้องฝึกความอดทนอดกลั้นในด้านของอารมณ์มาเป็นอย่างสูง กล่าวคือ การแสดงออกถึงความเป็นมิตรนั้น เป็นศิลปะทางการทูตและทางการเมืองที่สำคัญอย่างหนึ่งต่อเป้าหมายอันสำคัญทางการเมือง แม้ว่าจะเป็นการเมืองที่ต้องแสวงหาอำนาจ รักษาอำนาจ ถ่วงดุลอำนาจ หรือ เป็นการจัดสรรผลประโยชน์แก่กันก็ตาม การแสดงออกถึงความเป็นมิตรย่อมมีคุณูปการต่อวิธีการต่างๆ ที่จะใช้ดำเนินการต่างๆ ทั้งสิ้น ดังนั้นความเป็นมิตรจึงเป็นเรื่องที่ผู้นำทางการเมืองทุกระดับ ต้องฝึกหัดและนำมาปฏิบัติให้ได้จริง เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองที่สำคัญ หรือเป้าหมายทางการเมืองที่สูงสุดนั่นเอง

กรอบแนวคิดในเรื่องประเภทของผู้นำมาใช้ในการวิจัยนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงประเภทของผู้นำที่ปรากฏอยู่ใน 2 แบบ คือ ผู้นำแบบยอมรับด้วยบาร์มี และผู้นำแบบยอมรับด้วยธรรมเนียม

ประเพณี ซึ่งผู้นำในสองแบบที่กล่าวมานี้มีความคล้ายคลึงกันในเรื่องของความดีงาม ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์นั้น พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำทั้งในแบบยอมรับด้วยบารมีและ แบบยอมรับด้วยประเพณี เหตุผลประการหนึ่งที่สนับสนุนให้พระองค์เป็นผู้นำทั้งสองแบบ คือ การที่พระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีความดี เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม เป็นที่เคารพยกย่องจากเหล่าข้าราชการและประชาชน ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ได้สะท้อนออกมาให้เห็น ได้เป็นอย่างดี จากกรอบประเภทของผู้นำนี้ ทำให้เห็นต่อไปได้อีกว่า ไม่ว่าผู้นำจะเป็นผู้นำในแบบใดก็ตาม สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้นำก็คือ ความดีงามนั่นเอง

กรอบแนวคิดในเรื่องลักษณะของผู้นำ ซึ่งลักษณะผู้นำที่นำมาใช้ในการวิจัย คือ ลักษณะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา เนื่องจากพระมหากษัตริย์เป็นบรรพบุรุษที่มาจากพระพุทธศาสนา การใช้กรอบดังกล่าวน่าจะเหมาะสมที่สุด อีกทั้งกรอบดังกล่าวยังช่วยสนับสนุนการวิจัยได้เป็นอย่างดี โดยสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะผู้นำในบทพระราชนิพนธ์ใน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะธรรมราชา และ ลักษณะเทวราชา ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมีทั้งสองลักษณะดังกล่าว เนื่องด้วยพระองค์เป็นผู้ที่ยึดถือธรรมในการปกครองจึงได้ชื่อว่าทรงเป็นธรรมราชา อีกทั้งพระองค์ยังได้รับการยกย่องให้เป็นสมมติเทพ ทรงเป็นผู้ที่มีความดีงาม จึงทรงเป็นผู้นำที่มีลักษณะเทวราชารวมอยู่ด้วย ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ได้สะท้อนออกมาถึงลักษณะดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

แนวคิดในเรื่องคุณสมบัติของผู้นำ ที่นำมาเป็นกรอบนั้น ในบทพระราชนิพนธ์ได้สะท้อนให้เห็นถึงคุณสมบัติของผู้นำใน 2 ลักษณะ คือ คุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา และคุณสมบัติของผู้นำโดยทั่วไป สำหรับในเรื่องคุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนานั้น จะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีคุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาอยู่หลายประการด้วยกัน แต่หากนำคุณสมบัติดังกล่าวมาวิเคราะห์เนื้อหา ในตอนที่เรากำลังจะจมลงในมหาสมุทร พระมหากษัตริย์ทรงเอาตัวรอดมาได้จากเหตุการณ์นี้เพียงพระองค์เดียว เป็นที่น่าสังเกตว่าพระองค์มิได้ช่วยเหลือหรือบอกวิธีในการเอาตัวรอด เช่น ควรกินอะไรเข้าไป หรือควรหาอะไรมาทาตัว เหตุใดพระองค์จึงไม่ทรงทำเช่นนั้น ตรงนี้หากนำกรอบของคุณสมบัติของผู้นำในเรื่องคุณธรรมมาวิเคราะห์ อาจเห็นได้ว่า พระองค์ขาดคุณธรรมในเรื่องของความเมตตา กรุณา ซึ่งอาจเป็นเพราะสถานการณ์นั้นเป็นเหตุสุดวิสัย ที่พระองค์จะช่วยเหลือได้ ถึงแม้ว่าจะช่วยในด้านของการแนะนำแก่บริวารก็ตาม ก็คงไม่สามารถกระโดดน้ำได้ไกลอย่างเช่นพระมหากษัตริย์ได้ (เพื่อให้ล่องพ้นจากการเป็นเหยื่อของฝูงปลาและเต่า) แต่ถ้ามองในภาพรวมของเนื้อเรื่องแล้ว ก็ยังพบว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีความเมตตา กรุณาอยู่ จากตรงนี้ ทำให้เห็นได้ว่า คุณสมบัติของผู้นำนอกจากจะเห็นได้จากลักษณะส่วนตัว หรือจากการทำงานของบุคคลนั้นแล้ว ยังสามารถเห็นได้จากสถานการณ์ต่างๆ ได้

อีกด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจึงกล่าวได้ว่า กรอบเรื่องคุณสมบัติของผู้นำมีส่วนในการสนับสนุนงานวิจัยอยู่มาก แต่ในขณะเดียวกันก็มีบางส่วนที่มีความขัดแย้งอยู่บ้าง

บทบาทหน้าที่ของผู้นำ ก็เป็นอีกกรอบหนึ่งที่น่าสนใจในการวิจัย และมีส่วนช่วยสนับสนุนงานวิจัยโดยเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของผู้นำในหลายๆ ประการ ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ก็สามารถถ่ายทอดให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของผู้นำในหลายๆ ประการด้วยกัน ได้แก่ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นแบบอย่างที่ดี ทรงป้องกันไม่ให้นบ้านเมืองถูกรุกราน รวมทั้งยังทรงวางแผนและบริหารปกครองประเทศให้เจริญรุ่งเรืองและสงบสุข อีกทั้งบทบาทหน้าที่ของผู้นำในบทพระราชนิพนธ์ยังสะท้อนให้เห็นได้อีกว่า บทบาทหน้าที่ของผู้นำที่สำคัญประการหนึ่งที่ผู้นำควรทำคือ หน้าที่ในการเป็นบุคคลตัวอย่างในด้านความดีงาม

ซึ่งมีข้อปลีกย่อยในบทบาทหน้าที่ของผู้นำ ที่ต้องการเน้นย้ำให้เห็นถึงผลประโยชน์จากแนวคิดผู้นำ ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวนี้ ในเรื่องของการบริหารจัดการกับความสัมพันธ์ของมวลสมาชิกในสังคม ภายใต้การนำของผู้นำ ความจำเป็นส่วนนี้เป็นผลสะท้อนอย่างหนึ่ง ที่สังคมปัจจุบันต้องการ เช่น ความแตกแยกในสังคม การแบ่งฝักฝ่ายในชั่วอำนาจต่างๆ จนทำให้สังคมร้อนระอุด้วยความขัดแย้งต่างๆ เหล่านั้น ผู้นำจำเป็นต้องดำเนินการบริหารด้วยกลยุทธ์อันหลากหลาย เพื่อความสุขสงบสันติของสังคม

บทบาทในด้านให้การศึกษา แก่สมาชิกในประเทศ เป็นหน้าที่ๆ สำคัญของผู้นำ ซึ่งผู้นำจะมีวิสัยทัศน์ต่อประเด็นนี้อย่างไร เพราะองค์ประกอบของการให้การศึกษานั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย จำยังเป็นกลไกที่สำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาประเทศ ไปสู่ความเป็นอารยชาติ เพราะ การวางรากฐานทางการศึกษาที่ดีนั้นสามารถช่วยให้พลเมืองของประเทศ เป็นคนมีศักยภาพ และคุณภาพต่อการบริหารปกครองในอนาคต วิสัยทัศน์ของผู้นำที่ชัดเจนต่อประเด็นนี้ จะเป็นคุณูปการต่อประเทศชาติเป็นอย่างมาก หากผู้นำได้ทุ่มเทแรงกายแรงใจ สติปัญญา ปฏิบัติหน้าที่ให้เหมาะสมกับการเป็นผู้นำแล้ว ก็เชื่อได้ว่า อนาคตของประเทศชาติจะเจริญรุ่งเรืองสืบไป

ข้อค้นพบประการหนึ่ง ที่ไม่อาจไม่กล่าวถึงได้ ก็คือ ผู้ช่วยของผู้นำ ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ได้กล่าวถึงพระนางสิวลีเทวี ผู้มีความฉลาด และอุทิจจพราหมณ์ ที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งไว้ในที่ปรึกษาซึ่งบทบาทของผู้ใกล้ชิดนี้ มีส่วนให้ผู้นำทำงานสะดวกและง่ายขึ้น และในขณะเดียวกันก็เป็นคู่คิดคู่ปรึกษา อันเป็นประโยชน์ถูกต้องตามครรลองครองธรรม ข้อค้นพบอันนี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้นำในทุกยุคสมัย มีความจำเป็นที่จะต้องมีความคู่คิดคู่ปรึกษา ที่เป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้ที่มีภูมิรู้ พร้อมทั้งจะช่วยเหลือให้การปฏิบัติงานในหน้าที่นั้นๆ สำเร็จลุล่วงไป ซึ่งผู้นำในปัจจุบันต้องชวนหาหาคู่คิดคู่ปรึกษาที่เป็นกัลยาณมิตร และเป็นผู้ที่ทรงความรู้ความสามารถ เพื่อประโยชน์ต่อการบริหารการปกครอง

วรรณกรรมเรื่องพระมหาชนกนี้ แม้ว่าในความรู้สึกของคนทั่วไป จะพิจารณาว่าเป็น เรื่องที่เกินความเป็นจริง ที่มนุษย์จะสามารถกระทำได้ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการว่ายน้ำของ พระองค์ ที่ว่ายถึง 7 วัน 7 คืน จากประเด็นดังกล่าว หากพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว ต้องบอกว่าเกิน ความเป็นจริงอยู่ แต่ถ้าพิจารณาถึงรายละเอียดปลีกย่อยของเรื่อง จะพบว่าพระมหาชนกได้เคยตรัส ว่า บางครั้งพระองค์ได้พักผ่อนเป็นคราวๆ เหมือนได้เหยียบพื้นทะเลนั้น ซึ่งมีผู้ทูลกับพระองค์ว่า เป็นแต่ทะเลลึกลับ จากเค้าโครงตอนดังกล่าวนี้ ก็จะเห็นได้ว่า พระมหาชนกไม่ได้ว่ายน้ำอย่างเดียว หรือว่ายอยู่ตลอดเวลา ทั้ง 7 วัน 7 คืน แต่พระองค์ได้ทรงพักผ่อนบ้าง ซึ่งถ้าได้พักผ่อนบ้างก็เป็น เรื่องที่ไม่เกินความเป็นจริง ไปนัก เพราะถ้าหากคนทั่วไปว่ายน้ำแล้วได้พักผ่อนบ้างเป็นคราวๆ ก็อาจ ที่จะว่ายอยู่ได้เป็นเวลาถึง 7 วัน 7 คืน และถ้าพิจารณาว่าพอเป็นไปได้ไม่เกินจริง ก็น่าที่จะพิจารณา ต่อว่า อาจมีเศษไม้หรือเศษสิ่งของอะไรที่ลอยน้ำมาให้พระองค์เกาะก็เป็นได้ เพราะพระองค์ทรง เดินเรือไปค้าขายซึ่งเท่ากับทะเลที่พระองค์เดินทางไม่ใช่ท้องทะเลลึก หรือ เหตุการณ์นี้เป็น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในกลางทะเลลึก แต่เป็นเส้นทางแห่งการเดินทาง ดังนั้น อาจมีเศษไม้ หรือวัสดุ อย่างใดก็ได้ ที่เกิดจากการแตกของเรือลำอื่นก็ได้ ดังนั้น วรรณกรรมแม้จะมีเค้าเรื่องว่าเกินจากความเป็นจริง แต่ก็ยังมีสิ่งสอดแทรกพอจะพิจารณาถึงความเป็นไปได้อยู่

จากประเด็นดังกล่าวข้างต้น สามารถนำมาพิจารณาได้ถึงความเป็นจริงที่มนุษย์ประสบ กล่าวคือ ในบางครั้งมนุษย์ต้องประสบกับเคราะห์กรรมหรืออุปสรรคอย่างอุกฤษฏ์ หรืออย่างยิ่งยวด แม้บางครั้งเมื่อเล่าเหตุการณ์นั้นให้คนทั่วไปรับทราบ กลับถูกมองว่าเป็นเรื่องที่น่าเหลือเชื่อหรือเกิน กับความเป็นจริง แต่โดยข้อเท็จจริงก็เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นแล้ว และเขาก็สามารถผ่านพ้นอุปสรรคนั้น มาได้ ดังนั้นสิ่งที่น่าพิจารณาก็คือ องค์ประกอบข้อปลีกย่อยอันเป็นบริบทโดยรวมของเขา ซึ่งต้อง วิเคราะห์ให้ลึกซึ้ง เช่น กรณีติดกล่ม แล้วมีผู้ติดอยู่ภายใต้ซากตึกถึง 7-8 วัน จนเขาได้รับความ ช่วยเหลือออกมา ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเหลือเชื่อ หรือเกินกับความเป็นจริงว่า เขามีชีวิตรอดมาได้อย่างไร เมื่อสอบถามก็พบว่า เขาประจักษ์ชีวิตด้วยของที่ถูกรอบตัวเขา แม้แต่ของเสียในร่างกายของเขา หรือ ซากศพที่อยู่ใกล้กับตัวเขา เป็นต้น ดังนั้น เหตุการณ์หนึ่งๆ ที่เกิดขึ้นต้องพิจารณาที่บริบทของเรื่อง ด้วย ในขณะเดียวกัน ก็สามารถหิบบวิธีการดังกล่าวขึ้นมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ที่มากขึ้นด้วย เช่น กรณีของพระมหาชนกที่ทรงมีความเพียรในการว่ายน้ำ มีจิตใจมุ่งมั่นเข้มแข็ง ซึ่งเราควรจะหิบบก ประเด็นดังกล่าวขึ้นมาฝึกฝนพัฒนาให้เกิดขึ้นกับตัวตนของตนได้ แม้ว่าจะไม่สามารถทำได้เป็น ปริมาณที่คนต้นฉบับกระทำ แต่ก็สามารถปรับยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้

ภายใต้วรรณกรรมนี้ หากพิจารณาว่าเรื่องราวที่ปรากฏ เป็นเรื่องเกินจริงก็นับว่าเป็น จุดอ่อนของวรรณกรรม เพราะถ้าคิดว่าเป็นจุดอ่อนของเรื่อง (การว่ายน้ำ 7 วัน 7 คืน) ผู้ที่อ่าน วรรณกรรม ก็อาจจะอ่านเพียงผ่านๆ ไป ไม่ได้สำนึก จดจำ สำนึก หรือใครครวญวิเคราะห์แต่อย่าง

ใด ซึ่งนับว่าไม่เกิดประโยชน์ในทางสติปัญญาอย่างสิ้นเชิง หากแต่เป็นที่น่าสนใจกว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 เมื่อทรงสดับพระธรรมเทศนาเรื่อง พระมหาชนก ก็ทรงพิจารณาถึงเรื่องราวจนถึงกับทรงค้นคว้าวรรณกรรมเรื่องนี้ แล้วนำมาเรียบเรียงและเพิ่มเติม บางส่วน และทรงแปลเป็นภาษาต่างประเทศอีกด้วย ซึ่งการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงปฏิบัติดังนี้เป็นเพราะเหตุใด เป็นเรื่องที่น่าสนใจวิเคราะห์ให้ลึกซึ้ง หากจะวิเคราะห์ว่าวรรณกรรม เรื่อง พระมหาชนก เป็นสื่อที่แสดงให้เห็นถึงความเพียรอันยิ่งยวด ของบุคคลที่สำคัญของโลก (พระพุทธเจ้า) ก็ใช่ หากจะวิเคราะห์ว่า ผู้นำทางการเมืองอย่างพระมหาชนกทรงปฏิบัติต่อประชาชน ชาวมิถิลาอย่างไร เป็นแบบอย่างที่ดีของนักปกครองอย่างไรก็ใช่ หรือทรงเป็นบุคคลตัวอย่างที่ ประพฤติปฏิบัติต่อบิณฑาตาคือครูอาจารย์ก็ใช่ และขนบธรรมเนียมประเพณีก็ใช่ อย่างนี้เป็นต้น ซึ่งนั่นก็เท่ากับว่า วรรณกรรมเรื่องพระมหาชนก ก็มีจุดแข็งอยู่ในตัวเองด้วยเหมือนกัน และก็ไม่ใช่ วรรณกรรมที่จะอ่านผ่านไปเฉยๆ โดยไม่ได้คุณค่าทางสติปัญญาแต่อย่างใด ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงแสดงพระปรีชาสามารถให้เห็นแล้วนั้น

สิ่งที่น่าพิจารณาเป็นพิเศษภายใต้แนวคิดผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก

1) ผู้นำแบบพุทธไม่นิยมใช้อำนาจบงการ จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลทำให้พบว่า

ภายใต้ปรัชญาของพุทธศาสนานั้น ไม่ว่าผู้นำจะได้อำนาจมาโดยวิธีใดก็ตาม หากไม่มีคุณสมบัติ ของผู้นำ ก็ยากที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้ ผู้นำที่ดีก็คือผู้นำที่ประชาชนรัก ยกย่องสรรเสริญ ทั้งต่อหน้าและ ถิ่นหลัง ผู้นำแบบพุทธไม่ใช่ผู้นำที่จะใช้อำนาจบงการให้คนสยบได้อำนาจตัวเอง หากแต่เป็นผู้นำที่ ทำตัวเป็นแบบอย่างแก่ผู้คนที่อยู่ภายใต้อำนาจของตน ดังนั้น ผู้นำที่จะเป็นแบบอย่างให้แก่ผู้ที่อยู่ใต้ อำนาจของตนได้ จึงมีกฎหรือข้อปฏิบัติที่เรียกว่า ธรรมของผู้นำ ซึ่งมีอยู่หลายประการด้วยกัน โดย เริ่มต้นจากศีลห้าเป็นฐานไปสู่ธรรมอื่นๆ เช่น พรหมวิหารสี่ ทศพิธราชธรรม เป็นต้น ในบทพระ ราชนิพนธ์ พระมหาชนกพระองค์ทรงเป็นผู้นำที่มีคุณสมบัติของผู้นำที่ดี ทรงเป็นแบบอย่างในการ ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ โดยมีพื้นฐานความดีอยู่ที่ คุณธรรมและศีลธรรมเป็นที่รักใคร่ของข้าราชการ และประชาชนเมื่อพระองค์ทรงมีพระประสงค์สิ่งใด ก็จะมีการปรึกษาหารือกับข้าราชการ และ ทรงรับฟังความคิดเห็นอยู่เสมอ มิได้ทรงใช้อำนาจที่ตนมีอยู่บงการให้ผู้อื่นปฏิบัติตามเมื่อเป็นเช่นนี้ แล้วผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาจะปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าผู้นำแบบพุทธจึง ไม่ใช่ผู้นำที่ใช้อำนาจบงการ

2) ความมุ่งมั่นพากเพียรพยายามของบุคคลผู้เป็นผู้นำ ความเพียรของพระมหาชนกถือ ว่าเป็นสิ่งที่โดดเด่นที่สุดในบทพระราชนิพนธ์นี้ พระมหาชนกเป็นผู้ที่มีความเพียรเป็นเลิศ อีกทั้ง พระองค์ยังเห็นถึงความสำคัญของความเพียร ทรงเห็นว่าความเพียรก่อให้เกิดผลสำเร็จ เปรียบได้กับ คำพูดที่ว่า “ความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จอยู่ที่นั่น” หากแต่ความเพียรของพระมหาชนกมี

ความโดดเด่นไปจากความเพียรโดยทั่วไป คือทรงทำให้เห็นว่า เมื่อมีความเพียรแล้วก็ควรที่จะทำความเพียรให้ถึงที่สุด มิใช่ความเพียรพยายามอย่างเดียวแต่ต้องเพียรพยายามให้ถึงที่สุด ความเพียรพยายามเป็นสิ่งที่ดีทุกคนจึงควรมีความเพียรพยายามยิ่งถ้าผู้นั้นเป็นผู้นำด้วยแล้ว เพราะเมื่อคนอยู่ในตำแหน่งผู้นำที่เหนือกว่าคนทั่วไป มีภาระหน้าที่ในการนำพากลุ่มหรือประเทศให้ประสบความสำเร็จยังต้องทำความเพียรให้ถึงที่สุด หากทุกคนมีความพยายามอย่างถึงที่สุดแล้ว ก็ย่อมประสบความสำเร็จ ซึ่งผู้นำหรือคนทั่วไปควรเอาเยี่ยงอย่างความเพียรของพระมหาชนก

3) คุณธรรมและศีลธรรมเป็นคุณสมบัติที่สำคัญสำหรับผู้นำ ในเรื่องของคุณสมบัติของผู้นำนั้นจากการศึกษาวิจัยทำให้เห็นได้ว่าคุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นคุณสมบัติที่สำคัญและจำเป็นสำหรับผู้นำ โดยเฉพาะในข้อของคุณธรรมสำหรับผู้นำ จะเห็นได้ว่าคุณสมบัติของผู้นำโดยทั่วไปมิได้กล่าวถึงในเรื่องคุณธรรมของผู้นำ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วคุณธรรมสำหรับผู้นำเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้นำเป็นอย่างยิ่ง เพราะผู้นำไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ หรือมีคุณสมบัติในด้านอื่นๆ มากเพียงใดก็ตาม หากผู้นำขาดคุณธรรม เช่น ขาดคุณธรรมในเรื่องของความซื่อสัตย์ หรือขาดความเมตตากรุณา ย่อมเป็นที่มาของการเกิดความขัดแย้งในที่สุด การมีศีลธรรมและคุณธรรมนอกจากจะเป็นคุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาแล้วยังเป็นคุณสมบัติที่ทำให้เกิดการมีด้วยเช่นกัน เพราะการมีศีลธรรมและคุณธรรม ย่อมทำให้นุคนั้นได้รับการยอมรับนับถือ เป็นที่รักใคร่ การเป็นผู้นำแบบยอมรับนับถือการมีไม่จำเป็นว่าผู้นั้นจะต้องมีอำนาจพิเศษที่แตกต่างจากคนธรรมดาเท่านั้น แต่ผู้ที่มีศีลธรรมและคุณธรรมมากกว่าคนธรรมดาทั่วไปก็ย่อมเป็นผู้ที่มีบารมีได้เช่นกัน เห็นได้ว่าการมีศีลธรรมและคุณธรรมมีความสำคัญและจำเป็นสำหรับผู้นำเป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้นแล้วผู้นำที่ดีควรมีศีลธรรมและคุณธรรมด้วย

4) ผู้นำควรมีบุคลิกภาพภายในที่ดีด้วย ผู้นำนอกจากควรมีบุคลิกภาพภายนอกที่ดีแล้วบุคลิกภาพภายในที่ดีก็มีความสำคัญสำหรับผู้นำเช่นกัน เห็นได้ว่าพระมหาชนกเป็นผู้ที่บุคลิกภาพภายในที่ดี คือ มีทั้งเจ้าอารมณ์ และเจ้าปัญญา ซึ่งเจ้าอารมณ์ก่อให้เกิดการร่วมมือกันทำงานตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้การสื่อสารในการทำงานเป็นไปอย่างราบรื่น ก่อให้เกิดศักยภาพในการทำงาน เมื่อนำมารวมกับเจ้าปัญญา จะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีและมีประโยชน์มากยิ่งขึ้น ดังนั้นผู้นำที่ดีจึงควรมีบุคลิกภาพภายในที่ดีเพื่อส่งเสริมให้ตนเองสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยเช่นกัน

5) ผู้นำควรเป็นผู้ที่พูดแต่สิ่งที่ดีมีประโยชน์ ข้อค้นพบเด่นอีกประการหนึ่งที่พบจากการศึกษาในครั้งนี้ คือ พระมหาชนกทรงเป็นผู้ที่มีวาจาดี กล่าวคือ เป็นผู้ที่ดี พูดดี พูดมีประโยชน์ ก็คือทรงเป็นผู้ที่พูดแต่สิ่งที่ดีและสิ่งที่มีประโยชน์ เห็นได้จากการที่พระองค์ทรงพูดให้นางนงนิเมขลา

เห็นถึงความสำคัญของความเพียร ซึ่งแม้แต่นางมณีเมขลาเองยังกล่าวชื่นชมในคำพูดของ พระมหานก การเป็นผู้นำที่ดี ควรเป็นผู้ที่พูดแต่สิ่งดีๆ พูดในสิ่งที่มีประโยชน์ไม่ควรพูด ใส่ร้ายป้ายสีคนอื่น หรือพูดขี้ขลาดให้คนทะเลาะกัน การเป็นผู้ที่พูดแต่สิ่งที่ดี ก็ย่อมมีแต่สิ่งดีๆ ตามมา ดังเช่น พระมหานกทรงดำเนินมาแล้ว

และในด้านการพูดที่ดีของผู้หน้านั้น พระโปลชนกได้แสดงออกให้เห็นถึงลักษณะ การโน้มน้าวของผู้นำ ที่สามารถแสดงออกให้มวลชนได้รับรู้ และสามารถนำกำลังของมวลชนนั้น ปฏิบัติภารกิจอย่างใดอย่างหนึ่งให้สำเร็จลุล่วงไปได้ เป็นผลสะท้อนประการหนึ่งภายใต้การเมืองใน ระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน ที่ความจำเป็นในเรื่องของมวลชนเป็นตัวแปรอันสำคัญต่อการ ตัดสินใจ อันจะกระทำการเปลี่ยนแปลง หรือ สรรค์สร้างพัฒนาอย่างใดอย่างหนึ่งให้เกิดขึ้นใน สังคม ดังนั้นผู้นำที่หวังจะประสบความสำเร็จต่อการบริหารการปกครอง จึงควรจะเรียนรู้กลวิธีต่อ มวลชนอย่างชัดเจน และพยายามสร้างประสบการณ์ในประเด็นเหล่านี้ไว้ให้มาก เพราะจะเป็น ผลประโยชน์ต่อผู้นำ ในแบบของการเมืองยุคปัจจุบันอย่างอนเออนันต์

6) ผู้นำควรมีความกล้าหาญ กล้าเผชิญหน้ากับปัญหาที่เกิดขึ้น พระมหานกทรงเป็นผู้ ที่มีความกล้าหาญเป็นอย่างมากในขณะที่คนอื่นๆ หวาดกลัวร้องไห้กราบไหว้ทอศ แต่พระองค์ไม่ ทรงทำเช่นนั้น ไม่ทรงหวาดกลัวกับอันตรายที่จะเกิดขึ้น กล่าวได้ว่า ทุกคนควรยึดถือความกล้าหาญ ของพระมหานก เป็นแบบอย่างและนำมาประยุกต์ใช้ ไม่ว่าจะประสบปัญหาใดๆ ก็ควรกล้า เผชิญหน้ากับปัญหานั้นๆ ไม่ควรหนีปัญหา หรือเอาแต่ร้องไห้คร่ำครวญ ความกล้าหาญจะช่วยให้ เราผ่านพ้นอุปสรรคต่างๆ ไปได้ หากเราไม่กล้าเผชิญหน้ากับปัญหาก็จะไม่มีวันแก้ปัญหานั้นได้

ภายใต้ปรัชญาที่แฝงอยู่ภายใต้วรรณกรรมเรื่องพระมหานกนี้หากพิจารณา เปรียบเทียบองค์ประกอบต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมแล้ว สามารถที่จะเชื่อมโยงนัยที่สะท้อน ออกของวรรณกรรมได้ เช่น ในตอนที่พระมหานกปล่อยเรือแล้วเรืออับปางลง แล้วพระมหานก ทรงพยายามที่จะว่ายน้ำไปให้ถึงฝั่ง หากการเปรียบเทียบ เรือ เป็น กลุ่มทางการเมืองหรือพรรค การเมือง น้ำในท้องทะเลเปรียบเสมือนปัญหาและอุปสรรคทางการเมืองนานับประการ พระมหานก เปรียบเหมือนผู้นำกลุ่มหรือพรรคการเมือง การว่ายน้ำเปรียบเสมือนกับการต่อสู้กับอุปสรรค และ นางมณีเมขลาเปรียบเสมือนสภาพแวดล้อม จินตนาการและความคาดหวัง

ซึ่งหากพิจารณาในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ ก็เท่ากับว่าพระมหานกทรงละทิ้งกลุ่มหรือพล พรรคของตนเป็นการมุ่งเน้นเอาตัวรอดเพียงฝ่ายเดียว หากแต่ภายใต้วรรณกรรมนี้เป็นการมุ่งเน้นให้ เห็นถึงความพยายามของผู้นำที่พยายามรักษาสິงที่ควรจะรักษาไว้ให้ได้ซึ่งนั่นก็คือ ชีวิตและ อุดมการณ์ เนื่องจากพระมหานกมีความมุ่งมั่นอย่างมั่นคงว่าจะไปให้ถึงจุดหมาย (คือกรุงมิลิลาซึ่ง ก่อนจะกระโดดจากเสากระโดงเรือได้ระงำหนดทิศทางไว้ก่อนแล้ว) ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจให้ลึกซึ้ง

ก็คือ ความเป็นผู้นำนั้นต้องมีความพยายามอย่างยิ่งยวดในอันที่จะสานต่อ อุดมการณ์หรือเป้าหมาย ให้บรรลุผล ดังนั้นแม่น้ำในมหาสมุทรจะกว้างใหญ่ไพศาลเพียงใด หรือก็คือ จะมีปัญหาอุปสรรคมากมายเพียงใดบุคคลผู้เป็นผู้นำก็ต้องเพียรพยายามอย่างถึงที่สุด แม้ว่าในกรณีนี้พระมหากษัตริย์จะไม่สามารถช่วยเหลือพลพรรคของตนซึ่งก็คือ เรือและบริวารในเรือได้ แต่ก็พยายามนำพาตัวเองไปให้ถึงเป้าหมายคือกรุงมิลิลา (การทำการค้าทางเรือเพื่อหาทุนสะสมไปเอาราชสมบัติที่เมืองมิลิลาเป็นเป้าหมายหลัก) ดังเช่น การเป็นผู้นำของกลุ่มการเมืองหรือพรรคการเมืองหนึ่ง หากประสบปัญหาขึ้นกับกลุ่มการเมืองของตน แม้ว่าจะไม่สามารถรักษากลุ่มหรือพรรคไว้ได้ แต่อุดมการณ์หรือเป้าหมายทางการเมืองก็ต้องไม่ละทิ้ง ผู้นำต้องมุ่งมั่นในอันที่จะพยายามกระทำทุกวิถีทางเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอันนั้น ซึ่งก็เปรียบได้กับการว่ายน้ำตลอดเจ็ดวันเจ็ดคืนของพระมหากษัตริย์นั่นเอง

จากบทสะท้อนในส่วนนี้ ทำให้พิจารณาสภาพผู้นำในทางการเมืองไทยในปัจจุบันได้ชัดเจน กล่าวคือ ผู้นำกลุ่มการเมืองหรือพรรคการเมืองหลายต่อหลายกลุ่ม/พรรค บ้างก็สามารถนำอุดมการณ์ทางการเมืองของตนและของกลุ่มไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จ บ้างก็ทำไม่สำเร็จเป็นอันต้องล้มเลิกไปก็มีให้เห็นเยอะ ซึ่งสิ่งหนึ่งที่นำหยาบมาพิจารณาก็คือความอดทนเพียรพยายามของผู้นำ ยังมีไม่ถึงที่สุดหรือยังมีไม่เท่าที่ควรหรือบ้างก็ไม่มี ความพยายามเลย จากบทพระราชนิพนธ์อันมีลักษณะเชิงอุดมคตินี้จะเห็นได้ว่า หากพระมหากษัตริย์มีความท้อแท้สิ้นหวังเหมือนกับคนอื่นๆ ภายในเรือพระองค์ก็ต้องตายเหมือนคนในเรือคูเดียวกัน การจะประสบผลสำเร็จในบั้นปลายก็จะไม่เกิดขึ้น ผู้นำทางการเมืองก็เช่นกัน ท่านที่ไม่ยอมแพ้หรือย่อท้อต่อปัญหาอุปสรรคต่างๆ พยายามพากเพียรอย่างถึงที่สุดก็สามารถประสบความสำเร็จได้ในที่สุดเช่นกัน

ซึ่งดูได้จากผู้นำทางการเมืองหลายต่อหลายคนที่ได้ประสบความสำเร็จได้เป็นผู้นำสูงสุดของประเทศ ในบางท่านบางคนนั้น เริ่มจากการเป็นสมาชิกพรรคธรรมดาแล้วพากเพียรพยายามขยับขึ้นมาสูงขึ้นจนถึงเป็นหัวหน้าพรรค และพยายามที่จะประสานสัมพันธ์และต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในการขยายพรรคของตนหรือประสานกับพรรคการเมืองอื่นๆ เพื่อทำให้พรรคของตนได้จัดตั้งรัฐบาลและตนเองก็ได้เป็นผู้นำประเทศในที่สุด ซึ่งเป็นการนำพาอุดมการณ์ของตนไปสู่เป้าหมายหรือเป็นการทำเป้าหมายให้สัมฤทธิ์ผลนั่นเอง จากการพิจารณาผู้นำนี้จะเห็นได้ว่าไม่เป็นการง่ายเลยกว่าผู้นำทางการเมืองคนหนึ่ง จะได้ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำของประเทศซึ่งเขาต้องใช้ความพยายามความอดทนอย่างมากถึงมากที่สุด กว่าจะประสบผลสำเร็จซึ่งวรรณกรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ก็เป็นบทสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจน

นางมณีเมขลา เป็นอีกตัวแทนหนึ่งของความเป็นจริงในสังคมมนุษย์ กล่าวคือ ภายใต้อารมณ์ร่วมของคนในสังคมนั้น มีทั้งที่เห็นด้วยกับความคิดและการกระทำของเราและมีทั้งผู้ไม่เห็นด้วยในสิ่งที่เราคิดและกระทำ นางมณีเมขลาเป็นตัวแทนของความสงสัยในการคิดและการกระทำ

ในขณะเดียวกันก็เป็นตัวแทนของความมุงหวังหรือความคาดหวังที่จะให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งสภาพความเป็นจริงในสังคมนั้นบุคคลประเภทนี้มีอยู่เยอะมาก ความขัดแย้งทางความคิดและความคาดหวังนั้นมีอยู่และมักปรากฏออกมาพร้อมๆ กันเสมอ ในกรณีนี้ นางมณีเมขลาเกิดความสงสัยในการกระทำของพระมหาราช เมื่อได้ได้ตอบซักถามจนเกิดความเข้าใจแล้วก็เกิดความคาดหวังขึ้นว่าบุคคลผู้นี้จะทำในสิ่งนั้นสิ่งนี้ ซึ่งนางมณีเมขลาได้ฝากความหวังว่าวันหนึ่งพระมหาราชจะสร้างสถาบันการศึกษา คือ “โพธิyalัษมมหาวิทยาลัย” ซึ่งการฝากความหวังของบุคคลในสังคมนั้นบ้างก็กระทำเพื่อตนเองบ้างก็กระทำเพื่อส่วนรวม ในกรณีนี้นางมณีเมขลาเป็นตัวแทนของการฝากความหวังกับผู้นำเพื่อที่จะให้เขากระทำเพื่อส่วนรวมโดยความเป็นรูปธรรม

ข้าราชการเป็นอีกตัวแทนหนึ่งของความเป็นจริงในสังคม กล่าวคือ ในทุกๆ สังคมคนส่วนใหญ่มักขาดสติปัญญาไตร่ตรองพิจารณา ในสิ่งที่มีคุณค่าและสิ่งไม่มีคุณค่า ทั้งของตนเองและของส่วนรวม ในบางสังคมนั้น คนส่วนใหญ่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน จนลืมนึกถึงประโยชน์ของส่วนรวม จนบางครั้งก็ทำลายผลประโยชน์ของส่วนรวมลงเสีย ภายใต้บริบทของสังคมในลักษณะดังกล่าว เป็นความจำเป็นอย่างหนึ่งของผู้นำที่จะต้องเร่งแก้ไขสถานการณ์ เพื่อเป็นการพัฒนารักษาภาพของสังคมให้มีความเป็นปกติสุข เช่น การคิดหาวิธีแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การวางแผนแก้ไขปัญหาค่าที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หรือการวางแผนที่จะสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นในสังคม จนพัฒนาสังคมไปสู่ความเป็นอารยะ หรือเป็นสังคมที่เจริญ เช่น หากประชาชนในสังคมเป็นคนเห็นแก่ตัว เป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา ผู้นำจะมีวิธีแก้ไขอย่างไร จะดำเนินการด้วยกลยุทธ์วิธีอย่างไร จะวางแผนพัฒนาและป้องกันอย่างไร เพื่ออนาคตที่ชัดเจนของสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาที่ท้าทายความสามารถและศักยภาพของผู้นำทั้งสิ้น พระมหาราชทรงแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมของพระองค์ได้ ทั้งแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและวางแผนแก้ไขป้องกันในอนาคตด้วย ผู้นำในทางการเมืองยุคปัจจุบันก็ควรที่จะกระทำตามแบบอย่างพระมหาราชทรงกระทำนั้นด้วย เพื่อเป้าหมายคือความเจริญรุ่งเรืองของสังคม

และในสภาพที่เป็นจริงของสังคมนั้น ผู้นำจะต้องประสบกับความสงสัย ความไม่เข้าใจ การดูถูกดูหมิ่นดูแคลนจากคนรอบข้าง และขณะเดียวกันก็ได้รับการคาดหวังจากบุคคลรอบข้างอีก เช่นเดียวกันดังนั้น บุคคลผู้จะเป็นผู้นำของกลุ่มหรือของพรรคการเมืองจึงต้องมีความหนักแน่น มั่นคงชัดเจนต่ออุดมการณ์ต่อเป้าหมายของตน ซึ่งพระมหาราชเป็นตัวแทนของความหนักแน่น มั่นคงชัดเจนดังกล่าว และในที่สุดนั้นความหนักแน่นจากความเพียรพยายามอย่างถึงที่สุดก็ประสบผลสำเร็จ ดังที่วรรณกรรมเรื่องพระมหาราชได้สื่อออกมาซึ่งก็เป็นนัยหลายๆ ประการที่ควรแก่การศึกษาและจดจำมาประพฤติปฏิบัติให้เกิดคุณประโยชน์ต่อการเมืองการปกครอง

แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับสภาพการเมืองการปกครองในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่ามีความสำคัญกับการเมืองการปกครองในปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง เพราะในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ต้องการผู้นำที่ดี ผู้นำที่ดีคืออะไร เมื่อเกิดคำถามนี้ขึ้นมาทำให้การศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำจึงมีความจำเป็นและสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เมื่อศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำแล้วจะทำให้ทราบถึงแนวคิดหลายๆ ประการที่เกี่ยวกับผู้นำ ไม่ว่าจะเป็นความหมายของผู้นำ ภาวะผู้นำ ประเภทของผู้นำ คุณสมบัติของผู้นำ และอื่นๆ อีกมากมายที่เกี่ยวข้องกับผู้นำ การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำสามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปใช้ได้อย่างกว้างขวาง อย่างน้อยที่สุดก็ทำให้ได้รับความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับผู้นำว่า ผู้นำควรมีลักษณะอย่างไร มีองค์ประกอบที่สำคัญอย่างไรบ้าง การดำเนินการอย่างนั้นอย่างนี้ของผู้นำในปัจจุบันนั้นถูกต้องหรือไม่ ภาวะของผู้นำและวิสัยทัศน์ของผู้นำที่แสดงออกนั้นมีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ต่อการเป็นผู้นำในสถานการณ์ยุคปัจจุบัน ฉะนั้นแล้วจึงกล่าวได้ว่าการศึกษานโยบายเกี่ยวกับผู้นำจึงมีความสำคัญกับการเมืองการปกครองในปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง

ในสภาพสังคมปัจจุบันทำให้เห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนกนั้น มีความสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้คนในสังคม ที่ต้องการเห็นสภาพการเมืองและสังคมมีพัฒนาการที่ดีขึ้น ในประเด็นที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผู้นำ ไม่ว่าจะเป็นความต้องการผู้นำที่ดี ผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ รวมถึงผู้นำที่มีคุณธรรม ดังที่ท่านอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ท่านพระธรรมปิฎก เป็นต้น ได้สะท้อนมุมมองออกมาในสังคมปัจจุบัน อันบ่งบอกถึงความต้องการส่วนนี้ ที่จะได้จากผู้นำ ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกนั้น จึงสอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมด้วย

นัยที่น่าพิจารณา โดยพิจารณาจากเค้าโครงเดิมของชาดก ซึ่งวัตถุประสงค์ของชาดกแต่เดิมนั้น มุ่งที่จะเสนอให้เห็น ความพากเพียรพยายามของพระมหาชนก ในฐานะว่าเป็นมนุษย์แล้ว ต้องมีความมุ่งมั่นพยายามทำในสิ่งที่ตนเองกำหนดให้ประสบผลสำเร็จ เมื่อพระเจ้าอยู่หัวทรงนำมาพระราชนิพนธ์ใหม่ โดยยังทรงเค้าโครงเรื่องเดิมเอาไว้ และได้ทรงแต่งเติมในตอนท้ายให้มีความสอดคล้องกับยุคสมัย เหตุผลหนึ่งสำหรับการพระราชนิพนธ์ใหม่นี้ก็เพื่อเป็นสื่อให้ผู้นำทางการเมืองยุคปัจจุบันได้ยึดถือเป็นแบบอย่าง โดยเฉพาะการเอาชนะปัญหาและอุปสรรคที่ผ่านเข้ามาและการสร้างวิสัยทัศน์ในการมองปัญหา วิเคราะห์ปัญหา แก้ไขปัญหา จนตนเองประสบความสำเร็จ และสามารถนำพาผู้ตามหรือประชาชนไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จด้วย ซึ่งเจตนาที่พระเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งหมายนั้น มีผลต่อตัวผู้นำของไทยโดยรวม

เนื่องจากแนวคิดผู้นำที่ผ่านตัวละครพระมหาชนกนี้ เป็นแนวคิดที่เหมาะสมกับทุกยุคทุกสมัย หรือเหมาะสมกับทุกระบอบการปกครอง กล่าวคือ แนวคิดนี้มีความมุ่งเน้นที่ตัวผู้นำ ไม่ว่าผู้นำท่านนั้นจะเป็นผู้นำแบบใดก็ตาม ทั้งในส่วนของผู้คนที่อยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่

ประชาชนมีสิทธิมีเสียงเป็นเจ้าของอำนาจ ก็ยังต้องมีผู้นำในการจัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศ หรือระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ที่เน้นตัวผู้นำเองเป็นส่วนสำคัญที่สุด หรือแม้แต่ระบอบคณาธิปไตยก็ตาม แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำที่มุ่งเน้นด้านความเพียรพยายามก็สามารถได้ดีกับผู้นำเหล่านั้น อีกทั้งแนวคิดนี้ก็ยังคงคล้องกับกฎหมายหรือระเบียบประเพณีต่างๆ กล่าวคือ ความพากเพียรพยายามอย่างถูกต้องตามครรลองคลองธรรม และวิสัยทัศน์ของผู้นำนั้นย่อมไม่ขัดต่อระเบียบประเพณี ของชนชาติหรือเผ่าพันธุ์ใดทั้งสิ้น เนื่องจากว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นลักษณะนามธรรม ย่อมปรับประยุกต์เข้ากันได้กับทุกประเพณี โดยเฉพาะธรรมเนียมประเพณีของไทยเอง ที่ยกย่องให้ความเคารพนับถือกับผู้นำที่มีความพากเพียรอย่างยิ่งยวด ดังเช่นการให้ความเคารพยกย่องแก่พระปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ซึ่งพระองค์มีความมุ่งมั่นพากเพียรพยายามรวบรวมแผ่นดินไทยจนเป็นปึกแผ่นมั่นคง และทรงปราบดาภิเษกตนขึ้นเป็นกษัตริย์ในเวลาต่อมา เป็นต้น ดังนั้นธรรมเนียมประเพณีการยกย่องผู้นำของไทยนั้น สอดคล้องกับแนวคิดนี้มาเนิ่นนานแล้ว และในปัจจุบันก็ยังเป็นอยู่เช่นนั้น

ข้อที่น่าพิจารณาในลำดับต่อมาก็คือ ผลสะท้อนในแง่ของธรรมะที่ปรากฏ ภายใต้มหาวรรณนิพนธ์ของพระเจ้าอยู่หัวนั้น พระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ด้วยภาษาที่เข้าใจโดยง่าย กล่าวคือ ทรงแปลจากภาษาบาลี ซึ่งเป็นเค้าโครงเดิมของชาดก เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งเนื้อหาที่ทรงดัดแปลงนั้นทรงเพิ่มเติมในประเด็นที่เกี่ยวกับ “ปัญญา” คือพระเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณาถึงการที่พระมหากษัตริย์จะทรงแสวงหาโมกขธรรมในตอนท้ายของเรื่องนั้น พระมหากษัตริย์จะไม่บรรลุโดยง่ายถ้าไม่ได้ทรงสร้างความเจริญให้แก่ประชาชนชาวเมืองมิถิลาให้ครบถ้วนก่อน ซึ่งพระองค์ได้สร้างสถาบันการศึกษาขึ้นมา ดังปรากฏในท้องเรื่อง ประเด็นเรื่องการสร้างสถาบันการศึกษาเพื่อให้ความรู้เป็นเรื่องราวของการสร้าง “ปัญญา” อย่างชัดเจน นั่นก็สอดคล้องกับหลักพุทธศาสนาก็มุ่งเน้นเรื่อง “ปัญญา” เป็นสำคัญ เพียงแต่พระมหากษัตริย์ที่พระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ถึง พระองค์ทรงมีพระราชดำริของพระองค์เอง เพื่อให้ผลสะท้อนนั้นตกอยู่กับประชาชนโดยตรง และขณะเดียวกันก็เป็นคุณค่าของตัวผู้นำที่กล่าวถึงเอง อีกทั้งผลสะท้อนในแง่ของธรรมะก็กลับมาสอดคล้องกับพุทธศาสนาอันเป็นต้นฉบับเดิมของเรื่องอีกด้วย ดังนั้นเรื่องนี้แม้เค้าโครงเดิมจะเป็นชาดกเดิมในพระพุทธศาสนา แต่พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระราชนิพนธ์ด้วยพระดำริอันเป็นพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เพิ่มขึ้นมาด้วย

หากจะพิจารณาจากหลักธรรมะที่พระองค์ทรงสะท้อนออกในบางเรื่องบางประเด็นว่าพระองค์ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว) ทรงมีพระประสงค์อย่างไรมันควรพิจารณาประเด็นผู้นำต้องไม่เป็นคนหูเบา อย่างพระอริยชนที่ทรงคำเท็จทูลยุยงจนทำให้พระองค์ต้องมาประหารประหารกับพระอนุชาของพระองค์คือพระโพลชนก ซึ่งนับดังกล่าวนี้นี้ พระเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งที่จะให้ผู้นำทางการเมืองมีความหนักแน่นไม่หวั่นไหวโดยง่าย เนื่องจากตำแหน่งผู้นำทางการเมือง

เป็นตำแหน่งสำคัญ เป็นจุดที่อยู่สูงที่สุดใครก็สามารถวิพากษ์วิจารณ์ได้ ดังนั้นผู้นำต้องพร้อมที่จะสัมผัสกับเรื่องราวดังกล่าวต้องไม่หวั่นไหว ไม่หุบปาก ซึ่งดูเหมือนว่าสังคมปัจจุบัน ผู้นำอ่อนไหวง่ายเป็นต้น หรือ ในประเด็นที่เกี่ยวกับการไม่คบคนพาล ซึ่งนัยที่แสดงออกผ่านพระมหาชนกโดยพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงสร้างกรอบให้กับพระมหาชนกได้คบกับบัณฑิต เรียกคนที่มีความรู้ความสามารถมาใช้สอยในกิจที่พึงกระทำ โดยนัยประการดังกล่าวในประเด็นนี้เป็นการสะท้อนถึงการเลือกคนคนและการใช้คน อันเป็นเรื่องที่สำคัญต่อผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง เพราะถ้าหากผู้นำของประเทศคบกับคนพาลและใช้หรือสนับสนุนให้คนพาลมีอำนาจก็จะทำให้ประเทศชาติประสบกับปัญหานานัปประการ โดยเฉพาะประเด็นการช่อราษฎรบังหลวงหรือคอร์รัปชัน เป็นประเด็นที่สำคัญมากในปัจจุบัน อันเนื่องมาจากคนพาลและสนับสนุนให้คนพาลคนไม่ดีมีอำนาจ เช่นผู้นำรัฐบาลที่ตั้งคนมีอิทธิพล คนทุจริต มาเป็นรัฐมนตรี มาเป็นผู้ช่วย มาเป็นที่ปรึกษา อันเป็นไปตามกลไกของระบบพรรคการเมืองเป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าประเด็นเหล่านี้มีผลต่อนักการเมืองในปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญ เป็นเรื่องที่น่าพิจารณาให้ลึกซึ้ง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ ที่พุทธธรรมมีความสัมพันธ์กับผู้นำมาตั้งแต่อดีตกาล โดยผู้นำใช้หลักธรรมในการปกครอง มุ่งมั่นที่จะทำความดี และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ซึ่งในการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกนี้ ทำให้เห็นว่า พระมหาชนกก็ทรงเป็นผู้นำที่ใช้หลักธรรมในการปกครองบ้านเมืองเช่นกัน ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง ลักษณะผู้นำทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งท่านเป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำที่ประกอบไปด้วยคุณลักษณะที่สำคัญ เช่น ความรู้ความสามารถ ความอดทน ความซื่อสัตย์สุจริต ฯ ซึ่งจะเห็นได้ว่าคุณลักษณะดังกล่าวนี้เป็นคุณลักษณะที่เน้นไปที่ความดีงาม เช่นเดียวกับภาวะผู้นำของพระมหาชนกที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ที่ทรงมีคุณสมบัติของความดีงามเช่นกัน

ทั้งนี้แล้วยังสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง ความคิดทางการเมืองในวรรณกรรมเรื่องสี่แผ่นดิน ซึ่งพบว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีบุญญาธิการหรือบุญบารมีเหนือคนทั่วไป เห็นได้จากการเกิดเหตุการณ์ต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความมีบุญบารมีของพระมหากษัตริย์ เช่นเดียวกับในบทพระราชนิพนธ์ ซึ่ง พระมหาชนกทรงเป็นผู้ที่มีบุญบารมีเหนือกว่าคนทั่วไป และทรงมีเหตุการณ์ต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงอาณาภาพของบารมีของพระองค์เช่นกัน รวมทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง บทบาทความเป็นผู้นำของพระรามในรามเกียรติ์ ซึ่งพบว่าพระรามเป็นผู้นำที่มีลักษณะพิเศษเหนือกว่าบุคคลทั่วไป และเป็นผู้มีบุญญาธิการ รวมทั้งยังทรงเป็นผู้นำแบบบารมีด้วย เช่นเดียวกับในบทพระราชนิพนธ์ที่กล่าวถึงพระมหาชนกว่า ทรงเป็นผู้นำที่มีบุคลิกลักษณะและความสามารถ

รวมถึงคุณสมบัติที่พิเศษกว่าคนทั่วไป ทรงเป็นผู้ที่มีบารมีมาก และยังทรงเป็นผู้นำแบบยอมรับด้วย บารมี เช่นกัน

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีความแตกต่างกับงานวิจัยเรื่อง ลักษณะผู้นำทางการเมืองของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่เห็นว่า ผู้นำบารมีไม่จำเป็นต้องเป็นคนดี หากแต่ที่สำคัญผู้ได้บังคับบัญชา จะต้องยอมรับในความมีอำนาจของเขา เห็นได้ว่าผู้ที่จะเป็นผู้นำบารมีจะต้องมีอำนาจมากกว่ามีความดี แต่ในบทพระราชนิพนธ์ เห็นว่า ความดีงามของผู้นำเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่จะทำให้ผู้นั้น เป็นผู้นำบารมี รวมทั้งความดีงามจะทำให้ผู้น่าได้รับการยอมรับนับถือจากผู้ได้บังคับบัญชาด้วยความเต็มใจ

โดยสรุปแล้วงานวิจัยนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับความคิดความเชื่อทางการเมือง ไม่ใช่สถานการณ์ที่เป็นจริงหรือปรากฏการณ์จริงทางการเมือง เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับจินตนาการทางความคิดของมนุษย์โดยตรง หากแต่ส่วนที่สำคัญก็คือ ลักษณะของวรรณกรรมที่ได้ทำการศึกษาวิจัย สามารถเป็นสื่อที่สะท้อนออกให้เห็น ด้านความคิดของประวัติศาสตร์ (วรรณกรรมเรื่องพระมหาชนกมีมาแล้ว 2500 กว่าปี) ซึ่งเป็นผลสะท้อนความคิดของมนุษย์เองที่จินตนาการไว้ ถ้าหากพิจารณาในแง่ของหลักการ หรือวิชาการก็ต้องยอมรับว่าวรรณกรรมเป็นศิลปะทางความคิดอย่างหนึ่ง ที่มีมาในประวัติศาสตร์ เพราะโดยความเป็นจริงเรามักจะยึดถือประวัติศาสตร์มาเป็นกรอบประการหนึ่ง ในการดำเนินชีวิต หรือเป็นหลักการในการปฏิบัติ ที่สำคัญก็คือ เราจะไม่ทำสิ่งที่ผิดดังที่ประวัติศาสตร์บันทึกเอาไว้ วรรณกรรมแม้เป็นสื่อความคิดก็เช่นกัน สามารถนำมาเป็นกรอบปฏิบัติได้อย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถปฏิบัติคู่กันไปกับ กรอบแนวคิดทฤษฎีหรือหลักวิชาการต่างๆ ในปัจจุบันได้

ดังนั้น แนวคิดผู้นำที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก แม้ว่าจะเป็นเรื่องของความคิดความเชื่อทางการเมืองก็ตาม แต่ก็มีทั้งหลักการและเหตุผลรองรับในเรื่องราวนั้นๆ โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับความอดทน ความพากเพียรพยายาม และวิสัยทัศน์ในการแก้ปัญหา 2 ประเด็นหลักนี้ เป็นแนวคิดที่ชัดเจนอันสะท้อนออกมาจาก บทพระราชนิพนธ์ ที่ผู้ศึกษาว่าเป็นประเด็นที่ชัดเจน ที่สุดและจะส่งผลกับผู้นำในยุคปัจจุบันเป็นอย่างมาก อีกทั้งสามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้ได้กับแนวคิดทฤษฎีของปัจจุบัน ซึ่งเมื่อนำมาประยุกต์ใช้ก็สามารถสะท้อนปรากฏการณ์ที่เป็นจริงทางการเมืองได้ เสมือนหนึ่งที่เราไม่ละเลยกรอบแนวคิดอันเป็นมาจากประวัติศาสตร์นั่นเอง

ข้อเด่นในงานวิจัยชิ้นนี้ คือ เป็นวรรณกรรมที่มุ่งเน้นถึงความเพียรพยายามของบุคคลผู้ เป็นผู้นำโดยเฉพาะ ซึ่งความเพียรพยายามอย่างอุกฤษฏ์ที่สื่อให้เห็นถึงคุณประโยชน์ด้านต่างๆ ที่เกิดตามมาจากการมีความพากเพียรพยายามของผู้นำ และโดยเฉพาะสามารถนำมาเป็นแบบอย่างที่ดี ชัดเจนในด้านตัวผู้นำ อันจะเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการนำพาประเทศ เช่น ฟันฝ่าอุปสรรค ให้รอดพ้น

ไปได้อย่างปลอดภัย ซึ่งวรรณกรรมเรื่องพระมหาชนกที่นำมาศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ทรงแต่งเติมวิธีคิดในการจัดการกับปัญหาท้ายเรือของพระมหาชนก ซึ่งทรงประยุกต์ข้อความใหม่จากวรรณคดีที่มีอยู่เดิม เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์อีกทั้งยังทรงมีพระราชดำริว่า การที่พระมหาชนก จะเสด็จออกทรงแสงโมกษธรรมยังไม่ถึงเวลาอันสมควร เพราะว่าได้ทรงสร้างความเจริญแก่มิถิลายังไม่ครบถ้วน กล่าวคือข้าราชการบริพาร นับแต่อุปราชจนถึงคนรักษาช้าง รักษาม้าและนับแต่คนรักษาม้าจนถึงอุปราช และโดยเฉพาะเหล่าอมาตย์ ถ้วนาริกในโมหภูมิทั้งนั้น ไม่มีความรู้ทั้งวิทยาการ ทั้งทางปัญญายังไม่เห็นความสำคัญของผลประโยชน์แท้แท้ของตนเอง จึงต้องตั้งสถานอบรมสั่งสอนให้เสร็จสิ้นเสียก่อน ทำให้เห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประสงค์ให้พระมหาชนกทำหน้าที่ของผู้นำในการให้การศึกษาแก่ผู้ที่ได้บังคับบัญชาเสียก่อน เพราะจะเป็นการสร้างความสำเร็จรุ่งเรืองแก่มิถิลานครได้ครบถ้วนอย่างแท้จริง รวมทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระมหาชนกในการที่พระองค์ทรงคิดวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วงถึง 9 วิธีอีกด้วย ฉะนั้น การศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่า ในบทพระราชนิพนธ์ได้สื่อถึงแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำไว้อย่างไรบ้าง

ข้อเด่นอีกประการของงานวิจัยชิ้นนี้คือใช้วรรณกรรมที่หลากหลายเกี่ยวกับผู้นำ ทำให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับผู้นำมากยิ่งขึ้น รวมทั้งยังทำให้ทราบถึงแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในประเด็นอื่นๆ ที่อาจไม่เคยทราบมาก่อน

ข้อด้อยของงานวิจัยในครั้งนี้ คือ เนื้อหาในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีค่อนข้างน้อย อีกทั้งบางตอนไม่ได้กล่าวไว้ถึงรายละเอียด ทำให้ต้องหาข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ มาประกอบ รวมทั้งยังต้องอาศัยการตีความที่ค่อนข้างหลากหลายก่อนที่จะหาข้อสรุปซึ่งในด้านการตีความนั้นผู้วิจัยยังขาดประสบการณ์และทักษะอาจจะทำให้การตีความด้อยค่าลงไป

3. ข้อเสนอแนะ

ในส่วนของข้อเสนอแนะ จากข้อค้นพบของการวิจัย สามารถที่จะนำแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำไปใช้ได้กับการเมืองทุกระดับ โดยเฉพาะการเมืองระดับล่าง กล่าวคือ การปูพื้นฐานแนวคิดแบบนี้ ให้กระจายไปในระดับรากหญ้าก่อน หรือหน่วยเล็กๆ ก่อนๆ ที่จะขยายใหญ่ขึ้นในอนาคต อีกทั้งแนวคิดดังกล่าวจะทำให้ประชาชนทราบแนวคิดนี้ในลักษณะที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งมีได้จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้นำเท่านั้น

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้นั้น คือ ควรนำเอาคุณสมบัติของผู้นำไปเป็นกรอบดำเนินการในการสรรหาผู้นำ เพื่อประโยชน์สุขแก่ประเทศชาติบ้านเมือง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วผู้ที่เข้ามาเป็นผู้นำควรเป็นผู้ที่มีความเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติของผู้นำ และควรเป็นบุคคลที่สามารถใช้ความเป็นผู้นำในการที่ทำการประโยชน์แก่ประเทศชาติบ้านเมืองต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรมและศีลธรรมเป็นที่ตั้ง ฯลฯ ดังนั้นการศึกษาทำความเข้าใจในเรื่องคุณสมบัติของผู้นำจึงมีความจำเป็นและสำคัญต่อกระบวนการสรรหาผู้นำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะประชาชนที่ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวนี้ที่มักจะเลือกแต่คนที่ให้อามิสสินจ้างแก่ตนเองหรือคนที่ร่ำรวยเป็นหลักโดยไม่ได้นึกถึงว่าบุคคลที่ถูกเลือกนั้นมีคุณสมบัติที่เหมาะสมหรือไม่ ดังนั้น การสรรหาผู้นำจึงต้องมีกรอบของการพิจารณาเลือกสรรอยู่ที่คุณสมบัติของบุคคลมากกว่าสิ่งอื่น โดยผู้วิจัยเห็นว่าผู้ที่สำคัญที่สุดในกระบวนการสรรหาผู้นำก็คือ ประชาชน ดังนั้น การนำแนวคิดเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำไปปูพื้นฐานให้กับประชาชน หรือกลุ่มเล็ก ๆ ก่อนน่าจะเป็นการเหมาะสมที่สุด

3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปเกี่ยวกับ แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนกนั้น ควรที่จะกำหนดกรอบแนวคิดทฤษฎีในด้านต่างๆเพิ่มขึ้น เช่น กรอบแนวคิดบทบาทผู้นำทางการเมือง กรอบแนวคิดเรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยการศึกษาในประเด็น แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก แต่เป็นการวิเคราะห์โดยใช้กรอบที่แตกต่างกันออกไปซึ่งเป็นการเจาะลึกลงไปในรายละเอียดเพื่อที่จะทราบว่า แนวคิดดังกล่าวมีความสอดคล้องหรือช่วยสนับสนุนกับงานวิจัยอย่างไรบ้าง อีกทั้งยังควรมีการตั้งประเด็นคำถามว่า ในบทพระราชนิพนธ์ได้สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองอย่างไร หรือ สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างไร เป็นต้น ซึ่งคำถามเหล่านี้จะช่วยทำให้ทราบถึงแนวคิดที่หลากหลายในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมากยิ่งขึ้น ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาเปรียบเทียบ แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก กับ บทพระราชนิพนธ์เรื่องอื่น ๆ เช่น บทพระราชนิพนธ์เรื่อง ดิโต หรือวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ เช่น รามเกียรติ์ ไตรภูมิพระร่วง หรือ สามก๊ก เป็นต้น ว่ามีแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

3.3 ข้อเสนอแนะอีกประการจากเรื่องความเพียรที่ผู้นำทางการเมืองไทยในทุกระดับชั้นควรนำไปประพฤติดปปฏิบัติ ประการแรก ความเพียรพยายามที่จะทำงานให้ประสบผลสำเร็จนั้นต้องให้มีปรากฏเป็นนิสยอยู่ในตัวตนของตน ให้เกิดเป็นคุณลักษณะเฉพาะของตนได้ยิ่งเป็นการดี ประการที่สอง ความเพียรพยายามนั้นควรค่าแก่การสั่งสอนให้อนุชนรุ่นหลังประพฤติดปปฏิบัติตามซึ่งนั้นก็หมายถึงผู้นำต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้เห็นก่อน ดังกล่าวไว้แล้วในประการแรก ประการที่สาม ความเพียรพยายามนั้นเป็นคุณเครื่องของความล้มรั้งจึงเป็นเรื่องที่ผู้นำในทุกระดับชั้นควรระลึกถึง

ตลอดเวลา ซึ่งถ้าหากผู้นำในการเมืองไทยทุกระดับชั้นสามารถประพฤติปฏิบัติได้อย่างนี้เชื่อได้ว่า การแก้ไขปัญหาหรือการริเริ่มกระทำการใด ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติจะประสบผลสำเร็จ ดังที่ตั้งเป้าหมายไว้ในที่สุด

3.4 จากแนวคิดผู้นำที่ปรากฏในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ หน่วยงานของภาครัฐหรือ หน่วยงานของเอกชนที่มีหน้าที่ในการสร้างผู้นำ และอบรมผู้นำทั้งผู้นำในระดับหน่วยงานหรือ องค์กร หรือระดับผู้บริหารของราชการต่างๆ โดยเฉพาะการให้การอบรมแก่ผู้นำที่จะขึ้นมาเป็นผู้นำ ในองค์กรนั้นๆ ควรที่จะบรรจุแนวคิดผู้นำที่พระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์สื่อผ่านพระมหาชนก นี้ไปอบรมแก่ผู้นำที่จะขึ้นเป็นผู้นำเหล่านั้น ให้ได้เป็นรูปธรรม หรืออย่างน้อยก็สามารถสร้างผู้ที่จะ เป็นผู้นำให้ได้หลักการสองประการคือ มีความพากเพียรพยายามและมีวิสัยทัศน์เป็นเบื้องต้น สำหรับการอบรม เมื่อหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการสร้างผู้นำ อบรมให้คำแนะนำแก่ผู้นำ สามารถปรับ ประยุกต์หลักการของแนวคิดดังกล่าวไปใช้ได้ ก็คาดว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงาน องค์กร ตลอดถึงประเทศชาติโดยรวม ไม่น้อย

อีกประการหนึ่งที่จะเสนอแนะต่อผู้นำทางการเมืองไทยก็คือ หลักการปกครองโดยการใช้หลักทศพิธราชธรรมซึ่งมีปรากฏอยู่ในบทพระราชนิพนธ์นี้หากผู้นำทางการเมืองไทยสำนึกและ สำเนียงหรือกระทำมโนการไว้ในใจตลอดเวลา ความเป็นผู้นำของท่านนั้นๆ ก็จะเป็นผลดีต่อ ประชาชนและจะเป็นการตัดต้นตอหรือบ่อเกิดของปัญหาอีกหลายประการที่จะเกิดจากตัวผู้นำเอง เช่น ความโลภเป็นต้น ทำให้การบริหารบ้านเมืองเป็นไปได้โดยราบรื่น โดยเฉพาะนัยประการหนึ่งที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสะท้อนออกมาในบทพระรชนิพนธ์ก็คือ “การรู้จักกับการ แก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ” ซึ่งผู้นำในทุกระดับชั้นควรที่จะศึกษาวิธีการแก้ปัญหานั้นๆ ให้ รอบคอบดังเช่นที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสื่อออกถึงวิธีการจัดการฟื้นฟูต้นมะม่วงทั้ง แก้ววิธีนั่นเอง

ซึ่งข้อเสนอแนะที่ผู้ศึกษาวิจัยได้นำเสนอนั้น ก็เพื่อให้การทำความเข้าใจต่อแนวคิด เกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมากยิ่งขึ้น และเพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้กับ สังคมใน และเพื่อการศึกษาวิจัยในโอกาสต่อไป